

NOVUS ORBIS

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi
Journal of Politics and International Relations

**Bir İnsan Hakkı Olarak Barış:
İnsan Hakları/Barış İlişkisinin 21. Yüzyıldan Görünümü**

*Peace as a Human Right:
Outlook of the Relationships between Human Rights and Peace from the 21st Century*
Fatma Akkan Güngör & Zehra Aksu

**Ofansif Realizm Bağlamında Kırım'ın İlhakı
Annexation of Crimea in the Context of Offensive Realism**
Oğuzhan Çakır & Ayça Eminoğlu

**Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası:
BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları**
*The European Union's Response to Rising Powers:
The Challenges of the BRICS and MIKTA Countries*
Fevzi Kırbaşoğlu & Özgür Tüfekçi

Kitap İncelemesi // Book Review
Dijital Savaşlar: Apple, Google, Microsoft Ve İnternet Savaşları
Charles Arthur
Ayşegül İncesu

Department of
International
Relations

Uluslararası
İlişkiler
Bölümü

Cilt 2 | Sayı 1 | 2020
Volume 2 | Number 1 | 2020

Editörler Kurulu / Editorial Board

Baş Editör / Editor-in-Chief

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Özgür Tüfekçi

Genel Koordinatör / General Coordinator

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Alper Tolga Bulut

Yönetici Editörler / Managing Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Hülya Kınık
- Arş. Gör. / Research Assist. Göktuğ Kıprızlı

Kitap İnceleme Editörleri / Book Review Editors

- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Bülent Şener (*Türkçe Kitap / Books in Turkish*)
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Murat Ülgül (*İngilizce Kitap / Books in English*)

Alan Editörleri / Section Editors

- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Fatma Akkan Güngör
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Yılmaz Bayram
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Ayça Eminoğlu
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Vahit Güntay
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Erol Kalkan
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. İsmail Köse

Yardımcı Editörler / Assistant Editors

- Arş. Gör. / Research Assist. Emel İlter
- Arş. Gör. / Research Assist. Çağlar Kaya
- Arş. Gör. / Research Assist. Ayçe Sepli
- Arş. Gör. / Research Assist. Sinem Çelik

Uluslararası Danışma Kurulu / International Advisory Board

- Prof. Dr. Mohammad Arafat – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Shane Brennan – American University in Dubai, UAE
- Dr. Alessia Chiriatti – University for Foreigners of Perugia, Italy
- Prof. Dr. Murat Çemrek – Necmettin Erbakan Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Rahman Dağ – Adıyaman Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Federico Donelli – University of Genoa, Italy
- Prof. Dr. Süleyman Erkan – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Monique Sochaczewski Goldfeld – Escola de Comando e Estado-Maior do Exército, Brazil
- Dr. Ayla Göl – University of Nottingham, UK
- Prof. Dr. Emre İşeri – Yaşar Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Gökhan Koçer – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye
- Dr. SungYong Lee – University of Otago, New Zeland
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Ali Onur Özçelik – Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Alp Özerdem – George Mason University, USA
- Dr. Öğr. Ü. / Assist. Prof. Kaan Renda – Hacettepe Üniversitesi, Türkiye
- Dr. Paul Richardson – University of Birmingham, UK
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Didem Ekinci Sarier – Çankaya Üniversitesi, Türkiye
- Doç. Dr. / Assoc. Prof. Hüsrev Tabak – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türkiye
- Prof. Dr. Coşkun Topal – Karadeniz Teknik Üniversitesi, Türkiye

Novus Orbis

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Journal of Politics and International Relations

Cilt 2 | Sayı 1 | 2020
Volume 2 | Number 1 | 2020

İçindekiler / Table of Contents

Araştırma Makaleleri / Research Articles

4

Bir İnsan Hakkı Olarak Barış:

İnsan Hakları/Barış İlişkisinin 21. Yüzyıldan Görünümü

Peace as a Human Right:

Outlook of the Relationships between Human Rights and Peace from the 21st Century

Fatma Akkan Güngör & Zehra Aksu

15

Ofansif Realizm Bağlamında Kırım'ın İlhaki

Annexation of Crimea in the Context of Offensive Realism

Oğuzhan Çakır & Ayça Eminoğlu

39

Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası:

BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları

The European Union's Response to Rising Powers:

The Challenges of the BRICS and MIKTA Countries

Fevzi Kırbaşoğlu & Özgür Tüfekçi

Kitap İncelemeleri / Book Reviews

71

Charles Arthur

Dijital Savaşlar: Apple, Google, Microsoft ve İnternet Savaşları

Ayşegül İncesu

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Bir İnsan Hakkı Olarak Barış: İnsan Hakları/Barış İlişkisinin 21. Yüzyıldan Görünümü

Fatma AKKAN GÜNGÖR*
Zehra AKSU**

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 25.05.2020
Yayma Kabul Tarihi // Accepted: 16.06.2020

Öz

20. yüzyıl devletler için ulusal ve uluslararası sorunlarını tek başlarına çözemeyecekleri ve bu nedenle küresel işbirliğine yavaşmaları düzleminde muhafazakar ilkeyle düzenlenmiş ve günümüze kadar geçen sürede devlet egemenliği birçok tartışmaya konu olmuştur. Barış, dayanışma türünde bir insan hakkı olarak ortaya çıktığında literatürde insani müdahale kavramı ile birlikte ele alınmış ve sonrasında devlet egemenliği bağlamında geçerliliği tartışılmıştır. Tüm bu tartışmalar yaşanırken devlet hakkı mı insan hakkı mı sorunsalına odaklanan ve savaşların kaçınılmazlığı üzerinden barış çalışmalarına evrilen ve müdahale hakkı üzerine özne mi devlet mi çıkmazında kalan birçok düşünür, eski kavramları yeniden gündeme taşımakta ve yeni düzene yeni düşünceler üretmektedir. Barışın sistemde mi ulusta mı olması gerektiği sorusu üzerinden hareketle ana sorunsal, bu çağda tüm evreni içine alacak bir toplumun mu yoksa devletlerin egemenlik ilkelerinin devam edeceği ve savaşların da olası olduğu bir sistemin mi özne tarafından *doğru* kabul edileceğidir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sorumlu Yazar, fatmaakkangungor@ktu.edu.tr

** Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, zehraksu46@gmail.com

Peace as a Human Right: Outlook of the Relationships between Human Rights and Peace from the 21st Century

Abstract

The 20th century has been regulated with a conservative principle due to the fact that states could not be able to solve their national and international problems on their own, and therefore should embrace the concept of global cooperation. That is the reason why state sovereignty has been the subject of many discussions until today. When peace emerged as a human right in the form of solidarity, it was taken into consideration in the literature together with the concept of humanitarian intervention. Furthermore, after that, its validity was discussed in the context of state sovereignty. While all these discussions are taking place, many philosophers/academics, who focus on the problematic of state right or human right and whose ideas evolve to peace studies over the inevitability of wars and reach a stalemate between the subject or state over the right of intervention, bring the old concepts back to the agenda and produce new ideas for the new order. Based on the question of whether peace should be in the system or within the nation, the main problematic in this era is whether a society that includes the entire universe or a system in which the sovereignty principles of states will continue and whether a system, in which wars are also possible, will be accepted as "right" by the subject.

Keywords: Human rights, Self-determination, Peace, Global Cooperation, Sovereignty

Giriş

20. yüzyılda ulusal self-determinasyon, barış, gelişme ve çevrenin korunması gibi ilkeler insan hakları bağlamında değerlendirilmekte ve bu durum şüphesiz küresel işbirliğini gerektirmektedir. 20. yüzyıl devletlerin ulusal ve uluslararası sorunları tek başlarına çözemeyecekleri ve bu nedenle küresel işbirliğine yansımaları düzleminde muhafazakar ilkeyle düzenlenmiş ve günümüze kadar geçen sürede devlet egemenliği birçok tartışmaya konu olmuştur. Gerçekten insanlık tarihinin özellikle küreselleşme süreciyle birlikte yeniden başladığı düzene doğru evrildiği söylenebilir.

Ulusal self-determinasyon, Soğuk Savaş döneminde koloni devletlerine yönelik bir hakken Soğuk Savaş sonrası dönemde azınlıklara ve maduna tanınması gereken bir hak olarak görülmüş, Versay Düzeninde ise İngiltere ve Fransa'nın Almanya bağlamında Avrupa devletleri üzerinde önem verdikleri bir ilke olmuştur. Büyük devletlerin ulusal çıkarları için gerçekçi politikada ama özgürlükçü düzlemde uygulama bulan bunun gibi

birçok kavram ve barış da küreselleşme sürecinde farklı şekillerde anlamlandırılmıştır.

Barış, dayanışma türünde bir insan hakkı olarak ortaya çıktığında literatürde insani müdahale kavramı ile birlikte ele alınmış ve sonrasında devlet egemenliği bağlamında geçerliliği tartışılmıştır. Yine de barışın yeniden tesisi, El Salvador, Kamboçya, Guatemala, Haiti, Burundi, Ruanda, Yugoslavya ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki BM misyonları gibi insan haklarını incelemesi bağlamında önemli görülmüştür. Bu durumun aynı zamanda teknolojik gelişmelerin bir sonucu olarak sivil toplum kuruluşlarının sayısının ve etkililiğinin artmasıyla da yakından ilgili olduğunu belirtmek gerekir.

Tüm bu tartışmalar yaşanırken devlet hakkı mı insan hakkı mı sorusuna odaklanan ve savaşların kaçınılmazlığı üzerinden barış çalışmalarına evrilen ve müdahale hakkı üzerine özne mi devlet mi çıkmazında dönen birçok düşünür eski kavramları yeniden gündeme taşımakta ve yeni düzene yeni düşünceler üretmektedir. Walzer, devleti ortak bir yaşam sürmek için bir araya gelmiş bireylerin toplu haklarını temsil ettiği için ulusal sınırları da ahlaki bağlamda değerlendirmektedir. Böylece devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı bireylere saygıyla ilişkili görülmektedir. Beitz'in ise uluslararası politikayı bir devletler toplumu olarak değil, bireyler toplumu olarak gördüğü söylenebilir. Kozmopolitler ulusal sınırların ahlaki bir statüsü olmadığına inanmakta ve onları dağıtımsal adalet açısından yok edilmesi gereken bir eşitsizliğe katkı sağladığı yönünde ele almaktadır. Bu durum karşı taraftan düzensizliğe neden olabileceği yönünde eleştirilmektedir. Ayrıca ulusal düzeyin mi yoksa ortak bir topluluğun mu çatışmaları önleyeceği ya da kaynakların yeniden dağıtımının sağlanmasının mümkün olup olmayacağı konusu da tartışılmaktadır.

1) Bir İnsan Hakkı Olarak Barış

İnsan hakları rejiminin tarihsel süreç incelendiğinde adalet fikri ve ortak insanlık bağlamında başkalarından ne istenebileceği ve başkalarına ne borçlu olduğu soruları üzerine temellendirildiği görülmektedir. Burada Batılı insan hakları teorileri, sosyal ve ekonomik haklara öncelik verme eğilimindedir. Shue, Beitz ve Pogge küresel ekonomik bölüşümde adalet ile daha geniş küresel adalet hedefleri arasındaki ayrımı sorgulamakta ve aynı zamanda dünyadaki insanların büyük bir kısmı ciddi boyutlarda bir yoksullukla karşı karşıyayken insan özgürlüğünden bahsedilmesinin ne kadar anlamlı olduğunu tartışmaktadır. İnsan hakları tartışılırken küresel eşitsizlik konusuna her zaman yer verilmesi gerektiği görüşü aslında Batı için sorunludur. Ekonomik hakların elde edilmesinin çok zor

olduğu bilinmekle birlikte tüm insan hakları rejiminin bundan zarar göreceği yönündeki endişeye, ekonomik hakların insan gelişimindeki öneminin kabul edilmesinin Batının uzun süredir kullandığı bazı kaynaklardan vazgeçmesi anlamına geleceği yönünde duyulan endişe eşlik etmektedir. İnsan hakları rejimine getirilen diğer bir eleştiri hak sahibinin doğasıyla ilgili sorunları içermektedir. İnsan hakları kavramı evrensel bir insan kimliğine işaret eder ki söz konusu kimliğin ulusal, etnik ve dini kimliklerin üstünde yer aldığı kabul edilmektedir. Bu konu ile ilgili literatürde iki görüş bulunmaktadır. Bireylerin bu haklara sahip olmaları için insan olmalarının yeterli olduğu, üyesi oldukları ulus veya topluluğun bu haklarla hiçbir ilgisi olmadığı görüşü bunlardan birisidir. Bu konum genellikle kozmopolit kabul edilir ve birçok şeyi paylaşan insanların bu paylaşımlarının siyasal olarak anlamlı olması gerektiği anlayışıyla desteklenir. Diğer görüş ise insanların yalnızca insan oldukları için çok az ortak paydaya sahip olduğu yönündedir. Kimliklerin daha çok sosyal ilişkilerde gizli olduğu ve sosyal ilişkiler öncesinde kimliklerin oluşmadığı düşüncesiyle insan hakları kavramının evrensel geçerlilik iddiası kabul edilmez (Brown ve Ainley, 2006: 198-199).

İnsan haklarının içeriği küreselleşme süreci içerisinde önemli oranda gelişmiştir. Vasak'a, (1997) atıfla üç nesil insan haklarından (Bkz.: Tablo 1.) bahsedilebilir (Heywood, 2016: 368). Burada barış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir dayanışma hakkı olarak ele alınmaktadır. İnsanların barış içerisinde yaşama hakkı 20. yüzyıl ve 21. yüzyılda birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Özellikle insan haklarının devletlerin egemenlik haklarından daha öncelikli olduğu görüşü, insan haklarını desteklemek amacıyla yapılan müdahalelerin meşru, hatta belki de zorunlu olduğu yönündeki kabulü destekleyecektir.

Nesil	Tür	Temel Tema	Haklar	Temel Belgeler
Birinci nesil (18. ve 19. Yüzyıl)	Sivil ve siyasal haklar	Özgürlük	-Hayat, özgürlük ve mülkiyet -Ayrımcılığa tabi tutulmama -Keyfi şekilde tutuklanmama -Düşünce özgürlüğü	-BM Beyannamesi, 3. ve 21. Maddeler arası -Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
İkinci nesil (20. Yüzyıl)	Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar	Eşitlik	-Çalışma -Sosyal güvenlik -Sağlık	-BM Beyannamesi, 22. ve 27. Maddeler arası

			-Eğitim -Ücretli tatil	-Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi
Üçüncü nesil (1945 sonrası)	Dayanışma hakları	Kardeşlik	Self- determinasyon -Barış -Gelişme -Çevrenin korunması	-Stockholm İnsan Çevresi Sözleşmesi,1972 -Rio 'Yeryüzü Zirvesi', 1992

Tablo 1: İnsan Haklarının Üç Nesli.

Devlet hareketi ve devletin güç kullanımı için insani gereksinimlerin yeni olmadığı yirminci yüzyıl ile on dokuzuncu yüzyıl insani müdahale uygulamaları karşılaştırılarak anlaşılabilir. Aslında insanların müdahaleyi *hak etmeleri* konusundaki devlet algısının yeni olduğu kabul edilir. Batılı devletlerdeki insanlar diğer şeylerin yanı sıra insani müdahale için kendilerini yirminci yüzyıl boyunca Batılı olmayan toplumlarla ilişkilendirmeye başlamıştır.¹ Yine bu bağlamda değişen normlar dikkate alındığında egemenlik ve insani söylemin gelişimi Avrupalılar için bir yeniden tanımlama ve *insanlığın* evrenselleştirilmesini içeren de-kolonizasyon ve self-determinasyon normlarıdır. Normların uluslararası örgütler ve kurumların içine yerleşme şekliyle insani normların ve müdahale göz önüne alındığında normun kurumsallaşmasının norm gelişiminin yöntemleri için önemli olduğu görülmektedir (Finnemore, 2016: 312-313).

2) Barış İçinde Yaşama Hakkı ve İnsani Müdahale

İnsani müdahalenin ortaya çıkışı insan hakları rejiminin artan gücüyle, özellikle rejimin meşru devlet egemenliği kavramının özne haklarından kaynaklandığı yönündeki fikriyle ilişkilendirilebilir (Brown ve Ainley, 2006: 209). Evrensel hukukun iç hukuku yukarıdan belirlediği ve onu biçimlendirmeye yöneldiği dönüşümün önemli göstergelerinden biri de *müdahale hakkı* denen hakkın gelişmesidir. Bunun genelde dünya düzeninin hakim öznelerinin insani sorunları engelleme ya da çözme, antlaşmaları güvence altına alma ve barışı dayatma amacıyla öteki öznelerin topraklarına müdahale hakkı ya da görevi olarak anlaşıldığı düşünülmektedir. *Müdahale hakkı* uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve sürdürülmesi görevi ile sisteme giren BM'nin en önemli aracı olarak görülmektedir. Daha önceki sistemde olduğu gibi tek tek egemen devletler ya da BM'nin sadece gönüllü olarak imzalanmış uluslararası antlaşmaların uygulanmasını ya da dayatılmasını sağlamak üzere müdahalede bulunmadığı belirtilmektedir.

Hardt ve Negri'ye göre konsensüs yoluyla meşruluk kazanmış ulus-üstü özneler, herhangi bir acil ve istinai durum değil, *temel adalet değerlerine gönderme yapılarak* haklılaştırılan sürekli bir acil ve istinai durum kurgulamakta ve böylece polislik hakkı evrensel değerler tarafından meşrulaştırılmaktadır (Hardt ve Negri, 2012: 39-40). Özellikle Onuf'un söylemin önemine vurgu yapması bağlamında *hegemonik söylem* dikkate alındığında çatışmayı etnik temizlik olarak adlandırmanın, çatışmaya nasıl insani müdahalenin yolunu açtığını göstermesi önemlidir.

Vitoria ve Grotius, bir devletin kendi tebaasına kötü muamelede bulunmasını önlemeye yönelik müdahale hakkının olabileceğini kabul etmişlerdir. Bu tür insani müdahalenin örneklerine 1827 Navarin Savaşı'nda, 1945 sonrası dönemde Bangladeş ve Kamboçya'da rastlanılmış ancak hiçbiri insani müdahale türü olarak ele alınmamıştır. Söz konusu müdahalelerde daha çok ulusal çıkar ve bölgesel istikrar sağlama ihtiyacı ön plana çıkmıştır. Modern insani müdahale, Soğuk Savaş sonrası dönemin ortaya çıkardığı bir olgu olarak ve *yeni dünya düzeni* kurma arzusuyla ilişkili görülmektedir (Heywood, 2016: 380).

İnsani müdahale ile ilgili olarak devlet üzerine yapılan tartışmalar önem kazanmaktadır. Devlet haklarını bireysel haklarla ilişkilendiren ya da olaya farklı yaklaşan anlayışlar mevcuttur. Organizmacı devlet anlayışı, devleti doğan, beslenen, büyüyen ve ölen bir canlıya benzeten bir yaklaşımdır. Organik devlet ise devletin insanlardan bağımsız bir kişiliğinin olduğu iddiasına dayanmaktadır. İnsani müdahalenin ahlaki açıdan uygulanabilir olup olmadığı ile ilgili bir hususta devlet, hangi şartlar altında başka bir devletin topraklarında askeri güce başvurabilir? Nardin (2014) bu durumun karışmama ilkesine karşı durduğunu belirtir. Vatandaşların birbirlerinin özerklik ve beden bütünlüğüne saygı göstermek zorunda olduğu görüşü devletlerin de birbirlerinin egemenliğine ve ülke bütünlüğüne saygı göstermesi gerektiğine yönelik görüşe uygun düşmekte ve insani müdahale kavramı olarak hep bir muğlaklık taşımaktadır.

Müdahale etmeme ilkesini destekleyecek görüşler ileri süren teorisyenlerden biri olarak Walzer (2004), ahlaki olarak devletlerin, toplumsal sözleşme vasıtasıyla devlet içindeki vatandaşların tek tek haklarından kaynaklanan bir özerklik hakkı olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle devlete ait toprak bütünlüğü ve siyasal egemenlik haklarının tıpkı bireye ait yaşam ve özgürlük haklarının savunulduğu gibi ahlaken savunulabileceği üzerinde durmaktadır. İnsani müdahaleyi teorik olarak haklı görmekle birlikte yalnızca *insanlık vicdanını şokeden* hareketler meydana geldiği zaman müdahalenin gerektiğini ifade etmektedir. Walzer'e göre genel olarak

devletlerin vatandaşlarının çıkarlarını temsil ettiği kabul edilmeli ve bu nedenle onların özerklik haklarına saygı gösterilmelidir. Bu görüş, Brown ve Ainley'e göre devleti vatandaşlarının refahı karşısındaki başlıca tehdit olarak gören ve temel insan haklarına saygı gösterilmediği her durumda müdahale edilmesini savunan müdahale yanlılarının görüşlerinden belirgin biçimde ayrılmalıdır (Brown ve Ainley, 2006: 214).

Walzer, *Just and Unjust Wars*'da (1977) açık saldırı olmadığında savaşı ve askeri müdahaleyi ahlaken haklı gösterebilecek dört durumu tartışmaktadır. Birinci istisna 1967'deki İsrail saldırısının örneklediği engelleyici müdahaledir. Bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi egemenliğine açık ve yeterli bir tehdit varsa hemen harekete geçmesi gerekir, yoksa daha sonra bir şey yapma şansı olmayacaktır. Ama tehdit her an gerçekleşecek kadar yakın olmalıdır. Bu gibi bir argümanın Afganistan'a Sovyet müdahalesini haklı göstereceği belirtilir. Engelleyici savaşlar ile önleyici savaşlar arasında fark vardır. Engelleyici bir saldırı savaş çok yakınsa olur. Önleyici bir saldırının ise liderler savaşın şimdi olmasının sonra olmasından daha iyi olduğuna inandıklarında olduğu görüşü hakimdir. Müdahaleye karşı kuralın ikinci istisnası önceki bir müdahaleyi dengelemek için müdahaleye gerek duyulduğunda ortaya çıkmaktadır. Kuralın geçmişi 19. yüzyılda geliştirilen, bir halkın kendi kaderini belirleme hakkına sahip olduğu yolundaki liberal görüşe ve Mill'e kadar uzanır. Bir müdahale yerel halkın kaderini belirlemesini engelliyorsa ilk müdahaleyi hükümsüz kılan bir karşı müdahale haklı gösterilebilir, zira bu müdahale yerel halka karar verme hakkını geri vermektedir. Mill'e göre müdahaleye sadece önceki bir müdahaleyi dengelediği kadarıyla izin verilmekte, bundan fazlası haklı gösterilememektedir. Ağır basan ilke yerel halkın kendi sorunlarını çözmesine izin vermektir. ABD bazen bunu Vietnam'a müdahalesini haklı göstermek için kullanmıştır. Müdahaleye karşı kuralın üçüncü istisnası katliam tehdidi altında olan insanları kurtarmak gerektiğinde oluşmaktadır. Bu insanlar topyekün imhadan kurtarılmıyorsa özerkliklerine ya da haklarına saygı gereği müdahale etmemek anlamlı görülmemektedir. 1979'da Tanzanya diktatör bir devlet başkanının çok sayıda insanı katletmekte olduğu Uganda'ya girmiş ve müdahalesini katliam tehdidi altındaki halkı kurtarmak şeklinde gerekçelendirmiştir. 2005'te BM Genel Kurulu insanları önlenbilir felaketlerden koruma sorumluluğunu kabul eden bir karar benimsemiştir, ama insani yardım konusu hala tartışmalıdır. Müdahale etmemeye dördüncü istisna temsili karakterini kanıtladıklarında ayrılıkçı hareketlere yardım hakkıdır. Diğer bir ifadeyle bir ülke içindeki bir grup insan ayrı bir ülke olmayı istediğini açık bir şekilde

kanıtlamışsa ayrılmasına yardımcı olmak meşrudur, çünkü bunu yapmak söz konusu grubun haklarını paylaşmasına ve bir ulus olarak özerkliğini geliştirmesine yardım etmektedir (Nye ve Welch, 2010: 285-287).

Sonuç

Walzer devletlerin haklarıyla insan hakları arasında bir ayırım yapmaktadır. Devletlerin haklarının vatandaşlarının rızasına dayandığını belirtmekte ve bu nedenle savunmacı savaşın haklı olduğu yönündeki düşünceye yönelmektedir. Körfez Savaşı'nda koalisyon güçlerinin Kuveyt'in egemenliği iade edildikten sonra başkente girmemesini olumlu ancak halkın zulümden kurtarılması konusunun koalisyonun görevi olduğu yönünde olumsuz düşünmektedir. Yine savaş ile ilgili kararların öznel haklarla bağlantılı olmasını öngörerek modern haklı savaş söylemini bu öncelikte değerlendirmektedir. Devletler organik bütün olarak değerlendirilemez.²

Devlet hakkı mı insan hakkı mı sorunsalı aynı zamanda barışın sistemde mi ulusta mı olması gerektiği tartışmasını beraberinde getirmiştir. Barışın sürekliliği üzerine insanlığın tek bir ahlaki topluluk olduğunu ve bütün insanların ve özellikle hükümetlerin düşünülebilecek geleceği için gerçekleşmesi gereken bir zorunluluk olarak kabul etmesi gerekecektir. Gallie, burada Kant'ın insanlığın bir bütün oluşturduğu stoacı-Hristiyan fikrinin siyasal sonuçlarını ciddiye alarak bu görüşe en büyük iltifatı yapmış olduğunu hatırlatır. Bu bağlamda insanlar arasındaki adaletin devletler arası adalet aracılığıyla arayışı olarak algılanan barış düşüncesinin henüz gerçekleşmediğini ve başlaması gerektiğini; bilinen bütün uluslararası sistemlerin özünde birer savaş sistemi olduğunu ve bu sistemlerin çağını aşan uluslararası hukukçular tarafından yapılan savunmalarının bile aslında savaşın savunması olduğunu; böyle algılandığında insanların devletler şeklinde birleşip adaletin uygulanabilmesi (veya temel insan haklarının korunması) için devlet ve hükümetlerinin desteklenmelerinin aklın bir talebi olduğu kadar devletler arasında akıl doğrultusunda işlemesi gereken anlaşmanın, devletlerin içlerinde dayandıkları adalet ve güvenlikten farklı ilkelere dayanması gerektiğini (böylece evrensel bir imparatorluk veya süper devlet veya uluslararası polis gücünün politikanın ikinci en büyük problemine herhangi bir çözüm getirmediği); sürekli bir uluslararası güvenlik sisteminin imkansızlığının bu düşünceye ahlaki ve rasyonel zorunluluk açısından gölge düşürmediğini, aksine her zaman için var olan başarısızlık olasılığının onu yaşatmak için gereken bilinçli çabanın temelindeki güdüyü oluşturduğunu; pratik aklın gerektirdiklerinin devletler arasındaki barışı gerçekleştirme

görevini empoze ettiğini ve tanımadığı ama bunu başarmakta yetersiz olduğunu; bu görev için gereken desteğin bireysel çıkar veya fayda düşüncelerinden değil, insanın içinde bulunduğu kronik asosyal sosyalleşmede olduğunu ve Kant'ın insan tabiatında muhtemelen saf olarak, muhtemelen de kasten, *doğanın gizli planına* atfettiği belirsizliklerinin sömürülmesinden kazanılabilecek şaşırtıcı avantajları yine sezgiyle öğrendiğini belirtir Gallie. Bu son sezgi mevcut egemen devletler ve bilindiği kadarıyla mevcut insan tabiatı veri olarak kabul edildiğinde, bütün devletlerarasında savaşı ortadan kaldırmak ve onu çeşitli uzlaştırma ya da müzakere biçimleriyle değiştirmek için kendi iradeleriyle yapmış oldukları bir anlaşmanın, sadece savaşın dayanılmaz ve gerçekten artık düşünülemez olması halinde -sadece ahlaken ve ekonomik olarak değil ama biyolojik olarak da- beklenebileceği anlamında düşünülmektedir (Gallie, 2015, 287-288). Walzer (1970), Kant'a göre devlet kişinin mülkiyetini, ailesini ve çevresini koruduğu için birey siyasal yükümlülüklerin altına girdiğine atıfla bu kişinin kendi hayatını başkaları uğruna riske atması anlamına geleceğini not düşer ve burada siyasal olan hiçbir şeyin olmadığını da ekler (Smith, 2015, 399). Hegel, devleti sadece sivil toplumdan ibaret görerek ve onun temel amacının bireylerin hayatını ve mülkiyetini güvencede tutmaktan ibaret sayarak böyle bir fedakarlığı istemenin yanlış bir hesaba dayandığını çünkü böyle bir güvencenin güvenceye alınması gereken şeyin feda edilmesiyle sağlanamayacağını belirtir. Locke, Hume ve Smith sivil toplumun bireyciliğin egemen olduğu bir yaşama alanına denk geldiğine değinir. Devleti korumak zorunda olduğu özel hakların sahibi olarak gören çağdaş doğal hak kuramına dayanarak sivil toplum modern dönemin bir olgusu olarak düşünülmektedir. Siyasal topluluğun tersine sivil toplum benzersiz olarak görülen yanı bu toplumun herkesi kendi amacına ulaşmak için bir yol olarak gördüğü bir süreçte oluşmasıdır. Bu durumda Hegel savaş insan yaşamında rastlantısal ya da olası bir olgu olarak düşünmemiştir, ona maddenin doğası içinde metafizik bir alan bulmaya çalışmıştır (Gallie, 2015, 399-401). Böylece temel sorunsal, bu çağda tüm evreni içine alacak bir toplumun mu yoksa devletlerin egemenlik ilkelerinin devam edeceği ve savaşların da olası olacağı bir sistemin mi özne tarafından doğru kabul edileceğidir...

Extended Abstract

In the 20th Century, principles such as national self-determination, peace, development, and environmental protection were evaluated within the context of human rights, and this perspective certainly requires global cooperation. The

20th century was built on the basis of the conservative principle, referring that states cannot solve national and international problems on their own. Thus they need to rely on global cooperation. As a result, the concept of state sovereignty was the subject of intellectual discussions in the recent past. At this point, it can be said that the history of humanity has marched on a period as if this history started over with the globalization process.

When the idea of peace emerged as a component of human rights within the framework of solidarity, it was assessed together with the concept of humanitarian intervention in the literature, and its validity was discussed as a part of state sovereignty. Nevertheless, the re-establishment of peace has been considered as a crucial notion in the context of prioritizing human rights as it was observed in the UN missions carried out in El Salvador, Cambodia, Guatemala, Haiti, Burundi, Rwanda, Yugoslavia, and the Democratic Republic of Congo. It should be noted that this situation is also closely related to the increase in the number and effectiveness of non-governmental organizations by means of technological developments.

While all these discussions are taking place, many thinkers -who focus on the problematic of state's right or human rights and think of peace studies as a result of the inevitability of wars and thus end up with the right to intervene, revealing the dilemma between subject and state- bring the old concepts to the agenda and produce new ideas for the new order. Walzer evaluates national borders by employing the moral dimension since the state represents the collective rights of individuals who came together to lead an ordinary life. Thus, respect for the sovereignty and territorial integrity of the states seems to have a connection with respect for individuals. It can be said that Beitz sees international politics not as a society of states, but as a society of individuals. Cosmopolitan thinking believes that national borders do not have moral status and considers these national borders as they contribute to the inequality that must be destroyed in favour of distributional justice. The dissenters criticized this situation as it may cause the disorder. The topics such as whether the national level or a common community will prevent conflicts or whether it will be possible to redistribute resources have also been discussed.

Kaynakça

Brown, C. ve Ainley, K. (2006). Uluslararası İlişkileri Anlamak. Yayın Odası, İstanbul.

Finnemore, M. (2016). İnsani Müdahale Normlarının İnşası. Uluslararası İlişkiler Teorisi. Viotti, P. R. ve Kauppi, M. V.

(Ed.), (Beşinci Basımdan Çeviri Editörü Metin Aksoy), Nobel Yayınevi, 309-321.

Gallie, W. B. (2015). Kant: Ebedi Barış Üzerine. Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Düşünce. Yalvaç, F., (Der.), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 267-290.

Hardt, M. ve Negri, A. (2012). İmparatorluk. (Çev.: Abdullah Yılmaz), 7. Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Heywood, A. (2016). Küresel Siyaset, 4. Baskı, Adres Yayınları, Ankara.

Nardin, T. (2014). Uluslararası Siyaset Teorisi. Burchill, S. vd. (Der.), Uluslararası İlişkiler Teorileri, (Çev.: Muhammed Ağcan - Ali Aslan), Küre Yayınları, İstanbul, 379-416.

Nye, J. S., Jr. ve Welch, D. A. (2010). Küresel Çatışmayı ve İşbirliğini Anlamak. (Çev.: Renan Akman), Türkiye İş Bankası-Kültür Yayınları, İstanbul.

Smith, S. B. (2015). Hegel'in Savaş, Devlet ve Uluslararası İlişkiler Üzerine Görüşleri. Uluslararası İlişkiler ve Siyasal Düşünce. Yalvaç, F., (Der.), Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 395-409.

¹ On dokuzuncu yüzyılda Avrupalı Hristiyanlar insani müdahalenin tek odağıyken bu odak evrenselleştirilmiş ve yirminci yüzyılın sonlarında bütün insanlar uluslararası normatif söylemde *eşit hak eden* olarak kabul edilmiştir. Bkz.: (Finnemore, 2016: 315).

² Devlet, aile, sosyal sınıf ve politik yapıların insan bedeninin hücreleri ve organları ile karşılaştıran organizmacı analogilerin, zihinlerde mevcut toplumsal yaşamın doğal bir yaşam olduğu yönünde imgeler oluşmasına yol açtığı yönündeki görüş için bkz.: (Balkız, 2004: 151).

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

OFANSİF REALİZM BAĞLAMINDA KIRIM'IN İLHAKI

Oğuzhan ÇAKIR*
Ayça EMİNOĞLU**

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 26.04.2020
Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 22.06.2020

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, bölgesel bir güç olan Rusya Federasyonu'nun, komşusu olan Ukrayna'ya karşı hangi saiklerle askeri güç kullandığı ve Kırım'ı ilhak ettiği'dir. Bu amaç doğrultusunda yapılan literatür çalışması sonucunda, Rusya'nın bu yaklaşımı genel olarak iki farklı teorik perspektiften yorumlanmıştır. Düşünürlerin bir kısmı Rusya'nın kriz sürecindeki tutumunu defansif realizm bağlamında değerlendirmekteyken diğer grup ise tam aksine Rusya'nın tutumunu ofansif realizm bağlamında ele almışlardır. Çalışma, bu iki teori bağlamında, tündengelimci bir yaklaşımla ele alınmıştır. Büyük güçler, güvenlikleri söz konusu olduğunda sert güç kullanmaktan kaçınmamaktadırlar. Rusya'nın bu krizde sergilemiş olduğu revizyonist hareketin, iç politik gelişmelerden ziyade uluslararası gelişmelerden kaynaklandığı ve uluslararası hukukun kronik sorunu haline gelen büyük güçlere karşı bir yaptırım gücünün olmadığı argümanlarına cevap aranmıştır. İlgili çalışma sonuçlandığında, Rusya'nın geçmişte yaşadığı krizler de ele alındığında, bu krizle benzer karakteristik özelliklere sahip olduğu gözlemlenmiştir. Rusya'nın, Soğuk Savaş dönemi yaşadığı kuşatılma algısından kurtulamadığı ve yakın coğrafyasında bu şekilde bir tehdit

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, oguzhanncakirr@icloud.com

** Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sorumlu Yazar, aminoglu@ktu.edu.tr

hissettiği zaman saldırgan politikalar izlediği sonucu varılmıştır. Öte yandan Kırım'da yaşananlar, büyük güçlerin kendi menfaatleri ve güvenlikleri söz konusu olduğunda güç kullanmaktan ve uluslararası hukuku hiçe saymaktan kaçınmadıklarının açıkça göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Rusya Federasyonu, Ukrayna, Kırım, İlhak, Uluslararası Hukuk

Annexation of Crimea from the Perspective of Offensive Realism

Abstract

The main purpose of this study is to understand what motives the Russian Federation, a regional power, uses military force against its neighbor, Ukraine, and annexes Crimea. As a result of the literature review conducted for this purpose, this approach of Russia was generally interpreted from two different theoretical perspectives. Some of the critics evaluated Russia's attitude during the crisis process under the name of defensive realism, while the other group, on the contrary, evaluated Russia's attitude under the name of offensive realism. The work is addressed in the context of these two theories, with a deductive approach. The great powers do not refrain from using hard power when it comes to their security. The answer has been searched to the arguments that the Revisionist movement that Russia displayed in this crisis was caused by international developments rather than domestic political developments and that there is no sanctioning power against the great powers that have become a chronic problem of international law. When the relevant study concluded, and the previous crisis experiences of Russia taking in the consideration, it is observed that Russia has similar characteristic features in this crisis as well. It has been concluded that Russia has not been able to get rid of the sense of the siege it experienced during the Cold War and has pursued aggressive policies when it feels such a threat in its nearby geography. On the other hand, what happened in Crimea has clearly shown that the great powers do not refrain from using force and ignoring international law when it comes to their benefits and security.

Keywords: The Russian Federation, Ukraine, Crimea, Annexation, International Law

Giriş

21 Kasım 2013 tarihinde Ukrayna'nın başkentinde başlayan protestoların ardından, Ukrayna krizi patlak vermiştir. 16 Mart 2014 tarihinde Kırım'ın Rusya'ya katılmasına yönelik

referanduma gidilmesi sonucunda Kırım, Rusya'ya katılma kararı almış ve bu durum krizin tepe noktasını oluşturmuştur. Rusya ise bu kararı 18 Mart 2014 tarihinde onaylamış ve Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir. İki ülke arasında Ukrayna'nın bağımsızlığını kazandığı tarih olan 1991'den Kırım'ın ilhak edildiği tarihe kadar birçok kriz yaşanmış olmasına rağmen, Kırım'ın ilhaki bunların içerisinde hem en ciddi olanı hem de dışarıdan farklı aktörlerin sebep olduğu bir kriz olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde kriz öncesinde, süresince ve sonrasında NATO ve Avrupa Birliği (AB) de sürecin bir parçası olmuştur. Özellikle AB'nin, Ukrayna Devlet Başkanı Yanukoviç'i Ortaklık Antlaşması imzalamaya davet etmesi Rusya'yı tetiklemiş ve Putin yönetiminin de karşı hamle olarak, Ukrayna'yı Avrasya Ekonomik Birliğine (AEB) davet etmesi, krizde etkili olmuştur. Yanukoviç'in, Ukrayna'yı yönettiği sırada AB ile Ortaklık Antlaşmasını reddetmesi üzerine ise ülkedeki Batı yanlısı halkın protestoları başlamış ve böylece olaylar gelişmiştir.

Ülkedeki protestoların büyümesi üzerine AB ve Rusya'nın arabuluculuğuyla ülkedeki durum geçici de olsa kontrol altına alınmıştır. Fakat kısa süre sonra Ukrayna Parlamentosu'nun Yanukoviç'i azletmesi sonucunda, Yanukoviç ülkeyi terk etmiştir. Yanukoviç'in yerine gelen Olexsandr Turçinov'un hem Batı yanlısı hem de Rusya karşıtı olması, Rusya cephesinde birtakım endişeler yaratmıştır. Özellikle Ukrayna'nın NATO'ya katılma olasılığı ve bunun bir sonucu olarak Sivastopol'de bulunan Rusya'ya ait askeri üssün kapatılması endişesi ortaya çıkmıştır. Bu endişelerin sonucunda Rusya, Ukrayna'da yaşayan Rus vatandaşların güvenliklerini bahane ederek, Kırım'a askeri hareket düzenlemiş ve Kırım'ı kısa sürede ele geçirmiştir. Sonrasında ise yukarıda bahsettiğimiz süreci başlatmış ve Kırım'ı ilhak etmiştir (Alım, 2019: 2-3).

Rusya'nın bu hareketi Batı tarafından tepkiyle karşılanmıştır. AB ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD), bu krizde Ukrayna'nın yanında yer almıştır. Gerek AB gerekse NATO, Rusya'ya karşı ekonomik ve askeri bir takım önlem ve tedbirler almışlardır. Buna karşılık Rusyada bir takım karşı tedbirler almıştır. Birleşmiş Milletler (BM) ise Kırım'a yönelik hiçbir bağlayıcılığı olmayan kararlar almaktan öteye gidememiştir. Şüphesiz ki bu durumda Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üyelerin mutlak veto yetkisi olmuştur. Keza Rusya da içinde bulunduğu kriz dolayısıyla bu yetkisini kullanmıştır.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Kırım krizi, Rusya ile Batı arasındaki ilişkilerde önemli bir noktaya işaret etmektedir.

Bu kriz, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında g¼c¼n¼ ciddi oradan kaybettiği d¼ş¼len Rusya'nın g¼c¼n¼ topladığının yahut hala g¼c¼l¼ olduğunu ve uluslararası arenada söz sahibi olduğunun kanıtıdır.

Yapılan literat¼r taraması sonucunda, Batılı akademisyen ve d¼ş¼n¼rlerin, Rusya'nın Kırım'ı ilhakı ve kriz genelindeki politikalarının "defansif realizm" mi yoksa "ofansif realizm" bağlamında mı ger¼ekleştiiđi noktasında farklı g¼r¼şlere sahip oldukları g¼r¼lmektedir. Bu konuda özellikle, ofansif realizmin fikir babası olan John J. Mearsheimer'in önc¼l¼đ¼n¼ ettiği grup Rusya'nın kriz boyunca izlediği politikaların "defansif realizm" bağlamında değerlendirmektedir. Mearsheimer, Rusya'nın NATO ve AB tarafından çevrelenme korkusuna karşılık yaşadığı g¼vensizlikle bu yönde "haklı" adımlar attığını öne sürmektedir (Mearsheimer, 2014: 77-78).

Öte yandan, Michael McFaul ve Stephen Sestanovich'in önc¼lük ettiği grup ise, Mearsheimer'in aksine Rusya'nın Kırım politikasını ofansif realizm olarak yorumlamaktadırlar. McFaul'a göre, krizin sebebi Rusya, NATO yahut AB ile ilgili değildir. Aksine, Putin ve Putin'in sınırsız ve intizamsız maceraperestliğidir. Ayrıca McFaul'a göre Putin, iç politikadaki eleştirilerin arttığı bir dönemde Kırım hamlesi ile, dikkatleri iç politikadan farklı bir yöne çekerek tepkileri azaltmak istemiştir. (Mcfaul, Sestanovich ve Mearsheimer, 2014: 170-171). Sestanovich'e göre ise, Mearsheimer'in iddiasının aksine Ukrayna'nın NATO üyeliği durumu henüz ortada yoktur. Bunun yerine, Rusya destekli Yanukoviç hükümetinin şubat ayında başlayan gösterilere sert şekilde müdahale etmesi ve göstericilerin ölümüne sebep olunması krizin fitilini ateşlemiş, sonrasında gelişen olaylar sonucunda ise, Rusya hatalı politikasını telafi etmek için Kırım'a müdahale etmiştir (Mcfaul, Sestanovichve Mearsheimer, 2014: 172).

Defansif realizmin, önc¼s¼ olarak kabul edilen Kenneth Waltz, kült eseri olan Uluslararası Politika isimli çalışmasında sistemin anarşik olduğunu ve uluslararası sistemdeki en önemli aktör olan devletlerin aynı zamanda en rasyonel aktör olduklarını belirtmektedir. Devletler, uluslararası sistemin anarşik yapısından dolayı bir güvenlik kaygısı içerisindedir ve bunu gidermek için sürekli güvenliklerini maksimize etme yoluna giderler. Defansif realizme göre güvenlik, dengeleme politikaları ile maksimize edilebilir fakat bu noktada devletler dikkatli olmalıdır. Şayet, dengelemeyi oluşturan devletler, herhangi bir tehdit yahut kendi güvenliklerine yönelik bir risk unsuru oluşturuğunu algılasa, o devlete karşı g¼c¼n¼ yeniden sağlanması için harekete geçebilirler (Waltz, 2015: 143).

Ofansif realizm, anarşinin önemine, devletlerin rasyonelliğine, devletlerin niyetleri konusunda kesin olmamalarına, devletlerin öncelikli amaçlarının hayatta kalmak olduğuna ve askeri kabiliyetlerinin, büyük bir güce sahip olması gerektiğini vurgulayan beş varsayıma dayanmaktadır. Ofansif realizm, uluslararası sistemin anarşik olduğunu ve bu sistemin aktörün davranışını etkilediğini savunmaktadır. Ayrıca, büyük güçlerin revizyonist ve çıkarıcı politikaları takip ettiklerini ve büyük güçlerin, çıkarlarına hizmet ettiğinde rakiplerine karşı savaş başlatmaktan çekinmeyeceğini öne sürer (Karagiannis, 2013: 3).

Ofansif Realizme göre, büyük güçler kendi bölgelerinde bölgesel hegemonya ararken, uluslararası sistemde maksimum güç arayışındadırlar. Mearsheimer, "Büyük Güçlerin Trajedisi" kitabında, bölgesel hegemon güçlerin o bölgedeki potansiyel bir hegemon güç çıkmasını engellemek için birtakım önlemler alabileceğini belirtmiştir. Bu davranışın altında yatan mantığı ise, Mearsheimer aşağıdaki biçimde özetlemiştir.

Bölgesel hegemonlar, eş bir rakibinin arka bahçesindeki güç dengesini altüst ederek hegemonyalarını tehlikeye atabileceğinden korkar. Bu nedenle, bölgesel hegemonlar, dünyanın diğer kilit bölgelerinde iki veya daha fazla büyük güç olmasını tercih eder, zira bu komşular zamanlarının çoğunu birbirleriyle rekabet etmek için harcarlar ve uzak bir hegemonu tehdit etmek için çok az fırsatları kalır (Mearsheimer, 2001: 141).

Korunaklı bir yakın coğrafya için büyük güçlerin, zorlayıcı yöntemler de kullanarak komşularıyla hiyerarşik ilişkiler kurduğu ve bölgelerini stratejik, çıkarlarına uygun şekilde tanzim etmeye çalıştıkları vurgulanır. Dolayısıyla, güçlü olmanın sağladığı imkanla, hegemonik bir bölge politikası izlenir. Ofansif realist teorinin merceğinden bakıldığında, büyük güç politikasında güç ve güvenlik arasında doğru orantılı bir ilişki vardır; büyük güçlerin öncelikli amacı ise stratejik çıkarlarını korumaktır.

Vladimir Putin, yönetimi altındaki Rusya'nın Kırım'ın ilhaki öncesindeki Çeçenistan Harekatı, Gürcistan Savaşı ve AEB hamleleri göz önüne alındığında, Rusya'nın Mearsheimer'ın açıkladığı gibi büyük güç tanımına uyduğu görülmektedir. Rakiplerine göre belirgin bir güç avantajına sahip olan büyük gücün daha agresif davranması muhtemeldir. Zira bunu yapabilme kabiliyetinin yanı sıra böyle bir güdüsü de bulunmaktadır. Uluslararası hukuk açısından ele alındığında ise, Rusya'nın Kırım'a asker çıkarması ve ilhak etmesi, BM Antlaşması'na, Budapeşte Memorandumuna ve Ukrayna ile

Rusya arasında imzalanan Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Antlaşmalarına da aykırıdır.

1) Ukrayna'nın Jeopolitik Konumu

Jeopolitik, siyasi coğrafyadan farklı olarak, bir devletin sahip olduğu coğrafi ve beşeri unsurların, o devletin dış politikasıyla etkileşimi ve söz konusu devlete, bu etkileşimin etkisini ifade eden, bir araştırma alanı ve son tahlilde bir doktrindir (Şener, 2017: 90). Şener'in belirttiği tanımdan yola çıkılarak Ukrayna, 603.552 km² yüz ölçümü ile Avrupa kıtasındaki en büyük devlet konumundadır. Bunun da ötesinde jeopolitik konum açısından da önemli bir noktada bulunmaktadır. Ukrayna, doğu-batı doğrultusunda Rusya ile Avrupa'yı bağlayan doğal bir köprü olmasının dışında Avrupa'dan Rusya'ya gelecek tehditlere karşı doğal bir tampon bölge olmuştur. Bu nedenle Ruslar, "Ukrayna'yı stratejik bir bariyer ya da Batılı devletlerin Rusya'ya ulaşmak için aşmaları gereken bir atlama taşı olduğunu düşünmüşlerdir. Bugünde Rusçada, Ukrayna kelimesinin anlamı bu tanıma uygun olarak ve bu tanıma destekler şekilde 'sınır ülkesi' anlamına gelmektedir" (Bilener, 2004: 311). Keza, Ukrayna günümüzde de isminin hakkını vermektedir. Bu bağlamda AB, NATO ve Rusya arasında tampon ülke olmaya ya da sıkışık kalmaya devam etmektedir.

Ukrayna'nın jeopolitik konumunun getirmiş olduğu diğer bir unsur ise; Rusya'dan Avrupa'ya giden enerji kaynaklarının nakli için kilit ülke konumunda olmasıdır. İleride değinileceği üzere bu durum, Ukrayna ve Rusya arasında enerji nakil hatları hususunda bir anlaşmazlık çıktığında, Avrupa devletlerinin de konuya dahil olmasına sebep olmaktadır. Öte yandan, Ukrayna'nın da enerji kaynakları bakımından yetersiz bir ülke olduğu düşünüldüğünde, bu durum iki ülke arasında karşılıklı bağımlılık oluşturmuştur.

Ayrıca Ukrayna, Halford John Mackinder'in öne sürdüğü KaraHakimiyeti Teorisi'ne göre Avrasya coğrafyasının merkez bölgesinde yer almaktadır.Brzezinski de bu teoriden hareketle Büyük Satranç Tahtası isimli çalışmasında, Ukrayna'ya ve ülkenin önemine sıkça atıf yapmıştır. Brzezinski;

Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak Avrasya satranç tahtasında yer alması önemli bir durumdur. Bu durum Rusya'nın dönüştürülmesi hususunda yararlı olmaktadır ve olacaktır. Bu minvalde, Rusya'nın Avrasya İmparatorluğu olması engellenmiştir. Ukrayna olmadan Rusya imparatorluk gayesinde ilerlese ve bunu başarsa bile sadece Asya İmparatorluğu olacaktır.

ifadelerini kullanmıştır (Brzezinski, 1997: 68-69).

Ayrıca, Brzezinski (1997: 170), "Ukrayna'nın bağımsız bir devlet olarak ayakta kalması için Orta Avrupa'nın bir parçası olması gerektiğini ve bunun yolunun da AB ve NATO'ya katılmak" olduğunu belirtmektedir.

2) Ukrayna'nın Etnik Yapısı

Ruslar ve Ukraynalılar aynı etnik köken olan Slavlara mensup olmalarının yanı sıra kültürel ve dilsel olarak da birbirlerine yakın toplumlardır. 43.952.299 milyon nüfusa sahip olan Ukrayna, birçok etnik yapıyı içinde barındırmaktadır. Çoğunlukla ülkenin Rusya sınırına yakın kesiminde ve Kırım'da yaşayan Ruslar, %17,3'lük oranla ülkedeki en büyük azınlık grubu temsil etmektedir. Ülkedeki geri kalan etnik dağılım ise: "%77,8 oranında Ukraynalılar,%0,6 oranında Belarussular, %0,5 Moldovyalılar ve Tatarlar, %0,4 oranında Bulgarlar, %0,3 oranında Macarlar, Romanyalılar ve Polonyalılar ve %2 oranında diğerleri" oluşturmaktadır (CIA, 2019).

Ukrayna'daki bu çok çeşitli etnik yapının ana sebebini, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) işgali altındayken, Stalin döneminde gerçekleştirilen zorunlu göç ve iskan politikaları oluşturmaktadır. Bu politikalar sırasında 10 milyona yakın Ukraynalının hayatını kaybettiği ve yerlerine Rusların yerleştirildiği bilinmektedir (Sönmez, Bıçakçı ve Yıldırım, 2015: 659). Bu tarz zorunlu göç ve iskan politikalarının katı şekilde uygulandığı bir diğer yer de stratejik konumu açısından SSCB ve bugün Rusya için oldukça önemli olan Kırım Yarımadası olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlarla birlikte hareket ettikleri gerekçesiyle, Kırım Tatarları sürgüne gönderilmiş ve Kırım Tatarlarından boşalan yerlere Ruslar yerleştirilmiştir. Tüysüzoğlu'na göre bu uygulamanın sonucu olarak, günümüzde Kırım'da yaşayan yaklaşık 2 milyonluk nüfusun %60'ı Rus, %25'i Ukraynalı, %13'ü Tatar ve %2'si diğer etnik kökenlerden oluşmaktadır. Kırım'ın Tatarların anavatanları olduğu düşünüldüğünde, bu politikaların SSCB coğrafyasında ve Ukrayna özelinde ne kadar etkili olduğu açıkça görülmektedir (Tüysüzoğlu, 2011: 76).

Son olarak Rodgers'in "doğu ve batı Ukrayna'nın ideal tip profilleri" tablosuna değinmek ilerleyen bölümlerde açıklanacak konular için yararlı olacaktır.

Nitelikler	Batı	Doğu
Nüfus Yoğunluğu	Az	Fazla
Şehirleşme	Az	Fazla
Etnik Yapı	Ukraynalı	Ukraynalı ve Rus
Yaygın Dil	Ukraynaca	Rusça
Yaygın Mezhep	Katolik	Ortodoks
Ekonomi	Tarımsal	Sanayi
Politik Görüş	İlımlı, liberal ve aşırı milliyetçi	Komünist ya da liberal
Jeopolitik Tercih	Batı yanlısı	Rusya ve Bağımsız Devletler Topluluğu yanlısı
Kolektif Hafıza	SSCB "istilacı", Ruslar "hasım"	SSCB "meşru devlet" Ruslar "kardeşlerimiz"

Tablo 1: Doğu ve Batı Ukrayna'nın İdeal Tip Profilleri (Rodgers, 2006: 158).

Rodgers'in oluşturduğu bu tablodaki profiller, bağımsızlığını kazandıktan sonraki süreçten bugüne kadar Ukrayna'nın iç ve dış politika yapım süreçlerini etkileyen en temel iç faktörlerden birisi olacaktır.

3) Bağımsızlıktan Sonra Ukrayna-Rusya İlişkileri

1991 yılında Moskova'da gerçekleşen darbe girişimi sonrasında Ukrayna Meclisi, 24 Ağustos tarihinde aldığı bir kararla bağımsızlığını ilan etmiştir. Aralık 1991'de oyladıkları referandum ile bu karar yüksek bir oy oranı ile kabul edilmiştir. Bağımsızlık kararının halk oylamasına sunulması açısından Ukrayna, bağımsızlığını ilan eden diğer Sovyet Cumhuriyetleri'nden farklılık göstermektedir. Zira, bağımsızlık kararını halk oylamasıyla tasdikleyen tek eski Sovyet Cumhuriyeti Ukrayna'dır (Büyükakıncı, 2004: 404). Bağımsızlık kararının halk oylamasına sunulması bir anlamda Moskova'ya karşı yapılmış bir hamledir. Çünkü tarihsel süreç boyunca Rusya ve Avrupa ile arasında doğal bir köprü yahut tampon bölge olmuş olan Ukrayna'nın, artık bağımsız bir devlet olarak Batılı değerlere sahip olmak istediğini, bir bakıma Avrasya'yı değil Avrupa'yı seçtiğini de göstermektedir.

Aslında Ukrayna'nın, Batı'ya ve Batı değerlerine ya da bir başka deyişle AB ve NATO'ya yönelme hali, Sovyetler Birliğinden bağımsızlığını kazanan neredeyse bütün Doğu Avrupa ülkelerinin benimsediği bir politika olmuştur. Fakat Ukrayna'yı Rusya için değerli kılan ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinden ayıran hem algısal bir yakınlık hem de jeopolitik olarak somut bir güvenlik gerekçesinin olmasıydı. Algısal olarak Ukrayna'nın Rusya tarafından önemine bakıldığında Ukrayna, SSCB döneminde Rusya ve Belarus haricinde, BM'nin kurucu üyesi olan ve SSCB'yi temsil eden üç ülkeden birisiydi. Öte yandan, SSCB Genel Sekreterliği yapan Brejnev ve Kruşçev Ukraynalıydı. Son olarak, SSCB'nin dağılma kararını da Ukrayna, Rusya ve Belarus almıştı (Bilener, 2007: 118). Bu cepheden bakıldığında Rusya, Ukrayna ve Belarus'u kendisinin bir nevi ayrılmaz bir parçası olarak görürken; bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna'nın Batıya yönelmesi Rusya için hayal kırıklığı yaratmıştır. Jeopolitik önemine açısından, Ukrayna, Rusya'nın en büyük kara sınırına sahip ve Avrupa'yla arasında bulunan bir ülke olması sebebiyle, hem tampon bölge hem de enerji hatları bakımından Avrupa'ya geçiş güzergahını oluşturmaktadır. Rusya'nın, Avrasya İmparatorluğu iddiası açısından bakıldığında ise, Ukraynasız bu perspektif Asya ağırlıklı olacaktır. Jeopolitik açıdan bir diğer önemli neden ise, Kırım Yarımadası ve Rusya'nın orada bulunan deniz üssüdür. Rusya bu deniz üssü sayesinde Karadeniz'e ve oradan da Akdeniz'e açılarak sıcak denizlere inebilmektedir.

Rusya ve Ukrayna'nın 2014 yılındaki kriz yaşanana dek ilişkileri genelde bahsedilen bakış açısı şeklinde meydana gelmiştir. Bu konular üzerine Rusya ve Ukrayna arasında, Ukrayna'nın bağımsızlığı sonrasında birtakım sorunlar meydana gelmiştir. Bu sorunlar, Kırım'ın hangi ülkenin sınırlarında kalacağı, Sivastopol üssünün durumu ve Karadeniz Filosunun paylaşımı, Ukrayna'da bulunan nükleer silahların Rusya'ya iade edilmesidir.

a) Kırım'ın Durumu

Kırım, 1783'den Kruşçev'in 1954 yılında Kırım'ı "300. Yıl Hediyesi" olarak Ukrayna'ya bağlamasına kadar uzun yıllar Rus toprağı olarak kalmıştır. Bu nedenle, Sovyetler Birliği, dağıldıktan sonra, geleneksel toprağı olduğu iddiasıyla Kırım'ın Rusya'ya ait olduğunu iddia etmiştir (Bilener, 2007: 116).

Kırım, Ukrayna henüz bağımsızlığını kazanmadan önce 1991 yılında otonom bir cumhuriyet olma statüsünü kazanmıştır. Bu durumda etkisiyle Kırım, Ukrayna'nın bağımsızlık referandumuna beklentinin ötesinde bir şekilde

%54 oranında olumlu oy vererek destek vermiştir (Ercan, 2015: 104).

Rusya'nın Karadeniz Filosunun paylaşımı konusunda Ukrayna ile sorun yaşaması üzerine Rusya'nın da Kırım'da hak iddia etmesi ve Kırım Parlamentosuna desteğiyle birlikte Kırım Parlamentosu, 1992 ve 1994 yıllarında bağımsızlık kararı almıştır. Aynı süreçte, Rusya Parlamentosu Duma'da aldığı bir kararla, 1954 yılında Nikita Kruşçev'in Kırım'ı Ukrayna'ya hediye etmesini yasa dışı ilan etmiştir. Ukrayna Başkanı Leonid Kuçma'nın Kırım'ın otonom yapısına son veren ve anayasasının feshedildiğini deklare eden açıklaması ve tavizkar olmaması, aynı zamanda Rusya Başbakanı Boris Yeltsin'in de inisiyatifleri sayesinde, bu çatışma konusunun ciddi bir krize dönüşmesi engellenmiştir. Yeltsin, bu dönemde Çeçenistan harekâtına hazırlanırken aynı zamanda Ukrayna ile sorun yaşamak istememiştir (Alım, 2019: 113).

1996 yılında ilan edilen Ukrayna Anayasası'nın 10. Bölümünde Kırım'ın statüsü belirlenmiş; otonom bir cumhuriyet olduğuna ilaveten, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü içerisinde ayrılmaz bir parçası olduğu da vurgulanmıştır. 1997 yılında, Rusya ve Ukrayna ile imzalanan "Dostluk, İşbirliği ve Ortaklık Antlaşması" ile Ukrayna'nın sınırları ve Kırım'ın Ukrayna toprağı olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde, Kırım Otonom Cumhuriyeti 1998 yılında kendi anayasasını ilan etmiş ve ilk maddesinde "Kırım Otonom Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın ayrılmaz bir bütünü" olduğunu kabul etmiştir (Alım, 2019: 113-114).

b) Karadeniz Filosu'nun Paylaşımı ve Sivastopol Üssünün Durumu

Ukrayna ile Rusya ilişkileri açısından Kırım'ın söz konusu olduğu bir diğer sorun, Sivastopol Üssü ve Karadeniz Donanmasının paylaşımı olmuştur. Karadeniz Donanması, Sovyetlerin dört donanmasından birisi olmasının yanı sıra, bu sorun bir egemenlik ve aidiyet sorunu olarak da ortaya çıkmıştır. Eski Sovyet coğrafyasında egemen olan devletlerin, eski idari sınırlarının aynen korunması ilke olarak kabul edilmiştir. Yukarı Karabağ, Çeçenistan ve Transdinyester sorunlarında olduğu gibi bazı sorunlar hatta sıcak çalışmalar yaşanmıştır. Ancak donanmanın paylaşımı ve Kırım sorununda 2014 yılında ortaya çıkan krize kadar sıcak çatışma meydana gelmemiştir (Bilener, 2007: 122).

Taraflar arasında Sivastopol Üssü'nün kiralanması ve donanmanın paylaşımı konusunda, 1995 yılında anlaşma sağlanmıştır. Bu anlaşmaya göre, Rusya'nın, Ukrayna'nın

kendine olan borcunda indirim gitmesi ve donanmanın %80'lik bir kısmını Rusya'ya bırakması kararlaştırılmıştır. Fakat her iki ülkenin de iç kamuoyundaki baskılardan dolayı bu anlaşma uygulanamamıştır. Nihai olarak taraflar, 1997 yılında bir araya gelmiş ve yeniden görüşmeler başlamıştır. Aynı yıl imzalanan anlaşmaya göre Rusya, Sivastopol üssünü 20 yıllığına kiralamış ve Karadeniz Donanması yarı yarıya bölünmüş hatta Rusya, donanmanın büyük bir kısmını Ukrayna'dan satın almıştır. Bu anlaşmanın en önemli sonucu ise, Rusya'nın Sivastopol'de ve Kırım'da iddia ettiği haklarından vazgeçmiş ve hukuki olarak Sivastopol ve Kırım'ın Ukrayna toprağı olduğunu kabul etmiş olmasıdır (Akman, 2014: 15).

c) Nükleer Silahların Teslimi

1991 yılının Aralık ayında Minsk Anlaşması ve Almatı Deklarasyonu ile devletlerin ardılığı hukukuna göre nükleer silahların mülkiyetinin, Rusya Federasyonu'na ait olduğuna karar verilmiştir. SSCB üyelerinden yalnızca Rusya, Ukrayna, Belarus ve Kazakistan nükleer silah sahibi ülkelerdi. Bu karar çerçevesinde Ukrayna, Belarus ve Kazakistan ellerindeki nükleer silahları Rusya'ya devretmeyi kabul etmişlerdir (Büyükkıncı, 2004: 410). Fakat Ukrayna, silahların devri konusunda antlaşmasına rağmen herhangi bir adım atmamış; nükleer silahların devrini pazarlık kozu olarak kullanarak, Rusya ile daha iyi bir anlaşma ve ekonomik çıkar sağlamayı ummuştur. Bu sürece, Batılı devletleri de dahil etmeye, siyasi olarak egemenliğini meşru ve sürekli kılmaya çalışmıştır.

Nükleer silahların yayılması konusunda hassas olan ABD, Ukrayna'nın da diğer yeni bağımsızlığını kazanmış ülkeler gibi, siyasi ve ekonomik olarak henüz oturmuş bir sisteme sahip olmadığını düşündüğü için, bu devletlerin nükleer silaha sahip olmasına taraftar olmak yerine silahların Rusya'ya teslim edilmesini savunmuştur. Zira ABD'nin bu tavrı 1968 tarihli NPT Anlaşmasına da dayanmaktadır (Bilener, 2007: 120).

Nükleer silahların devri konusunda, Ukrayna kamuoyunda da fikir ayrılıkları oluşmuştur. 1986 tarihinde meydana gelen Çernobil Nükleer Santralinde meydana gelen patlama sonucu çok büyük bir zarar gören Ukrayna halkı, nükleer silahların teslim edilmesini isterken bazı milliyetçi görüşe mensup siyasetçiler, silahların devredilmemesini, bu silahların Ukrayna'nın egemenliği için önemli olduğunu vurgulamışlardır.

Belarus, Kazakistan ve Ukrayna, 1992 Mayıs ayında Start-I Anlaşması'na taraf olduklarını açıklamış ve NPT'yi imzalamıştır. Fakat Ukrayna, bahsedilen nedenlerden dolayı,

silah sevkiyatını başlatmamıştır. ABD yönetiminin yoğun çabaları sonucunda, 1994 Ocak ayında ABD, Rusya, Ukrayna ve İngiltere Budapeşte Memorandumunu imzalamışlardır. Ukrayna'nın nükleer cephaneliğinden vazgeçmesi karşılığında ABD, İngiltere ve Rusya "Ukrayna'nın mevcut sınırlarına, egemenliğine ve bağımsızlığına saygı duymayı" taahhüt etmişlerdir. 5 Aralık 1994 yılında Ukrayna Parlamentosu, NPT'yi onaylamış ve silahların sevkiyatı 1996 yılında tamamlamıştır (Bilener, 2007: 121).

4) Ukrayna- Batı İlişkileri

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna ile Rusya arasında birtakım krizler yaşanmıştır. Rusya ile yaşanan bu krizler, Ukrayna'nın gerek iç siyasetinde gerekse dış siyasetinde etkili olmuştur. Bu sebepten dolayı Ukrayna, Rusya'dan bağımsız çok yönlü ve taraflı bir dış politika üretmeye çalışmıştır. Bu politikanın sonucu olarak, 1991'den günümüze BM üyeliğinin yanı sıra Avrupa Konseyi, AGİT, IMF, Dünya Bankası, Avrupa Yatırım ve Kalkınma Bankası, Avrupa Girişimi, Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü, GUAM ve Avrasya Topluluğu gibi kuruluşlara üye olmuş ve Rusya'nın dışında bağımsız politikalar üretmeye çalışmıştır.

a) NATO – Ukrayna İlişkileri

1994'teki Brüksel Zirvesi'nde NATO yeni üyelere açık olduğunu açıklamış, akabinde 8 Şubat 1994 tarihinde de Ukrayna, Barış İçin Ortaklık Programına katılmıştır ve böylece bu programa katılan ilk Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi ülkesi olmuştur. 1997 yılında ise NATO, Madrid Zirvesi'nde Macaristan, Çekya ve Polonya ile üyelik müzakerelerinin başladığını duyurmuş ve bu ülkeler 1999 yılında NATO'ya üye olmuştur. Yine aynı zirvede NATO ile Ukrayna arasında özel ortaklığa ilişkin şartname imzalanmıştır. NATO, Ukrayna'nın bağımsızlığının, egemenliğinin, hukuk devleti olduğunun, demokratik yapısının ve toprak egemenliğinin tanınması için yardımcı olacağını beyan etmiştir (North Atlantic Treaty Organization, 2019).

2004 yılındaki genişleme ile NATO'nun sınırları, Letonya, Litvanya ve Estonya'nın da katılımıyla birlikte Rusya sınırına ulaşmıştır. Rusya ise, NATO'nun Soğuk Savaş sonrası varlığından ve özellikle Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesinden rahatsız olduğunu daima dile getirmiştir. Özellikle de 2004 yılındaki genişleme sonrasında NATO'nun sınırlarının Rusya'ya ulaşmış olması, Rusya açısından olumsuz algılanmakta ve bir

güvensizlik unsuru olarak görülmüştür. Putin bu durumu 2007 Münih Güvenlik Konseyinde net bir şekilde dile getirmiştir.

b) AB – Ukrayna İlişkileri

AB, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra yeni üye alımlarına başlamış ve bunun sonucunda da 1995 yılında Avusturya, Finlandiya ve İsveç, AB'nin yeni üyeleri olmuştur.

AB'nin beşinci genişlemesi ise 2004 yılında gerçekleşmiş ve AB'nin en fazla katılımlı üye alımı gerçekleşmiştir. Bu genişlemeler sonucunda, AB öncelikle 1995 yılında Finlandiya'nın üye olmasıyla Rusya ile komşu olmuş, akabinde 2004 yılındaki genişlemeyle örgüte üye olan Letonya, Litvanya ve Estonya üzerinden, AB'nin Rusya'ya olan sınırı bir hayli genişlemiştir. Fakat Rusya, AB'nin genişlemesini NATO gibi bir tehdit unsuru olarak görmemiş; aksine hem ticari olarak olumlu bakmış hem de NATO'ya alternatif olabileceğini düşünmüştür.

Ukrayna ile AB'nin ilişkileri, AB'nin Orta ve Doğu Avrupa'ya doğru genişlemesiyle başlamıştır. Ancak, AB açısından Ukrayna'nın AB'ye üyeliği düşünülmemiş sadece bölgedeki jeopolitik öneminden dolayı komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Ukrayna'nın AB'ye bakış açısı, iç politikadaki durumuna göre değişmiştir. Rusya taraftarı bir hükümet görevdeyken AB ve NATO ilişkileri zayıflamış; Batı yanlısı bir hükümet görevdeyken iken Batı ile ilişkileri olumlu yönde seyretmiştir.

1993 yılında Ukrayna'da AB temsilciliği açılmış ve 14 Haziran 1994'te AB ve Ukrayna arasında Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması imzalanmıştır. 28 Kasım 1994'te ise, Ukrayna Ortak Strateji Belgesi ve 6 Aralık 1996'da Eylem Planı yayımlanmıştır (Akdemir, 2014: 65). 2004 yılında ise Ukrayna lideri, AB ile birlik amacından vazgeçtiğini açıklamış ve Rusya ile daha sıkı bir iş birliğine gideceğini belirtmiştir. Aynı yıl Eylül ayında Ukrayna'da yapılan seçimler sonucunda, seçimleri Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç kazanmış fakat turuncu rengi sembolleri olarak kullanan muhalif halk, seçimlerde usulsüzlük yapıldığına dair meydanlara çıkmış ve protesto gösterilerinde bulunmuştur. Gösteriler ve AB'nin de desteği ile Ukrayna Yüksek Mahkemesi, seçimlerin iptaline karar vermiş ve yenilenen seçimleri Batı yanlısı Viktor Yuşçenko kazanmıştır (Kuzio, 2011: 88).

2010 yılında yapılan seçim sonucunda ise Rusya yanlısı olarak bilinen Yanukoviç cumhurbaşkanlığını kazanmıştır. Yanukoviç'in seçimi kazanması, AB ile Ukrayna arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir. 2014 yılında meydana gelen krizinde ana aktörünün Yanukoviç'in olduğu açıktır zira Ukrayna krizinin başlangıcı sebebi olarak gösterilen hadise

Yanukoviç'in AB ile Ortaklık Anlaşmasını imzalamaması ve Kırım'da bulunan Sivastopol Üssü'nün Rusya'ya kiralanma süresini 2047 yılına kadar uzatmasıdır. Yanukoviç sonrası Ukrayna yönetiminin, AB ile Ortaklık Anlaşması imzalamış olmasına rağmen halen ortada AB üyeliği ile ilgili somut bir adım atılmamıştır.

5) Ukrayna-Rusya Krizi ve Kırım'ın Rusya Tarafından İlhakı

Rusya, Ukrayna'nın bağımsızlığından beş yıl sonra Kırım'ın Ukrayna'nın egemenliğinde olduğunu kabul etmiştir. Bu kabul karşısında, Kırım'daki Sivastopol Üssünü 20 yıllığına kiralamıştır. Kırım Yarımadası, Rusya için doğal limanlara sahip olması ve Akdeniz'e inebilmesi açısından son derece stratejik öneme sahiptir. Bu sebepten dolayı, Ukrayna'nın AB ve özellikle de NATO üyeliğinden kaçınması ve Rusya tarafında kalması, Rusya için elzemdir. Bu durumun gerçekleşmesi için de Ukrayna'daki Rusya yanlısı hükümetlerin görevde olması gerekmektedir.

Ukrayna'daki, Rusya taraflısı Yanukoviç Hükümeti'nin AB ile Ortaklık Anlaşmasını imzalamaktan vazgeçmesini açıklaması, Ukrayna'daki Batı yanlısı muhaliflerin tepkisini çekmiş ve ülke çapında başlayan eylemler sonucunda Ukrayna Krizi patlak vermiştir.

Ukrayna halkı, AB yanlıları ve Rusya yanlıları olarak iki grup halinde protestolar düzenlemiş ve bu protestolar sonrasında ciddi can kayıpları yaşanmıştır. Ülkedeki kaos ve çatışmaların artması üzerine AB ve Rusya'nın aracı olmasıyla, Yanukoviç muhalefet liderleriyle görüşmüş ve görüşme sonucunda erken seçim kararı alınmıştır (Taşdemir ve Özer, 2015: 50).

Krizin başlangıcında Rusya ve Batı hem ölçülü hem de soğukkanlı bir tavır sergilemiştir. NATO ve AB'nin Ukrayna'daki hadiseleriyalnızca kınaması ve taraflara müzakere çağrısında bulunması bu söylemi desteklemektedir (Erol, 2014: 5). Fakat sonrasında tepkilerin ana odak noktasının Rusya'ya yönelmesi ve 22 Şubat tarihinde Yanukoviç'in meclis tarafından görevden alınması ve Rusya'ya kaçmasıyla birlikte, Rusya'nın da Ukrayna'daki olaylara bakışı ve pozisyonu değişmiştir.

Rusya, Ukrayna'nın Batı'nın faaliyet sahasına girmesini engellemeye çalışmıştır. Bu noktada stratejik öneme sahip olan Sivastopol'deki üssünü korumaya çalışan Rusya, Yanukoviç hükümetinin devrilmesine karşılık olarak Kırım üzerinde hak talep etmeye başlamıştır. Rusya, AB taraftarı protestolara karşı Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerinde Rusya taraftarı

gösteriler düzenlemiştir. SSCB dağıldıktan sonra bağımsız olan ülkelerdeki Rus azınlık nüfusu, Rusya her zaman bir güç olarak kullanmıştır. Kırım'da meydana gelen gösterilerin sonrasında, Rus komandoları, Sivastopol 'de bulunan stratejik yerleri ve Kırım Meclisini ele geçirmişlerdir (Gafarlı, 2019). Bu hamlelerinden sonra Rusya, bölgedeki Rus kökenli vatandaşlara pasaport dağıtmıştır. Rusya'nın bu eylemindeki amacı, Güney Osetya'da olduğu gibi, Kırım'a yapmış olduğu müdahaleyi hukuki ve meşru bir zemine oturtma çabasıdır (Topal, 2019). Bu hamlesinin yanı sıra Rusya, Ukrayna sınırında askeri tatbikat başlatmış ve Rusya lideri Putin, meclisten Ukrayna'ya savaş ilan edebilme yetkisi almıştır. Birçok örgütün ve devletin tepkisine ve muhalefetine rağmen Rusya, Kırım'ın öncesinde bağımsız sonrasında ise kendisine bağlanması için gerekli zemini hazırlamıştır (Gafarlı, 2019).

ABD, AB ve NATO gibi çeşitli uluslararası aktörler ve ülkeler, meclisten Ukrayna'yı işgal etmek için yetki alan ve Ukrayna sınırında askeri tatbikata başlayan Rusya'ya defaatle geri çekilme çağrısında bulunmuştur fakat Rusya'nın kararlı tutumu sürmüştür. Bu süre içerisinde Kırım Meclisi referandum tarihini önce 30 Mart sonrasında ise 16 Mart olarak değiştirmiştir. Meclis, referandumda sorulacak soruları da iki defa değiştirmiş ve neticede şu sorular sorulmuştur:

- Rusya'nın bir parçası olarak Kırım'ın yeniden Rusya ile birleşmesini destekliyor musunuz?
- 1992 tarihli Kırım Anayasası'nın tekrar yürürlüğe girmesi ve Kırım'ın tekrar Ukrayna'ya bağlı olmasını istiyor musunuz? (Grant, 2015: 68).

16 Mart 2014'de %83'lük bir katılımın sağlandığı halk oylamasında, %97 oranında Kırım'ın yeniden Rusya ile birleşmesi yönünde bir sonuç çıkmıştır. Referandumdan iki gün sonra ise Rusya, Kırım'ın yeniden Rusya'ya bağlanmasını bir antlaşma ile sağlamıştır (Grant, 2015: 69).

Kırım'daki referandum ve sonrasındaki ilhak birçok aktör tarafından tanınmamıştır. İlhakın ertesinde toplanan BM Genel Kurulu, 27 Mart 2014' teki kararıyla Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulduğu ve referandumun geçersiz olduğuna dair kararı oylamaya sunmuş; 100 kabul, 11 red ve 58 çekimser oy ile karar kabul edilmiştir. Red oyu veren sekiz ülke Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Kuzey Kore, Nikaragua, Rusya, Suriye, Sudan, Venezüella ve Zimbabve olmuştur. Rusya'nın yakın coğrafyasında bulunan ve Ukrayna gibi Rus azınlık barındıran Kazakistan ile Özbekistan çekimser oy kullanırken; Tacikistan, Kırgızistan ile Türkmenistan olumlu yahut olumsuz oy kullanmamışlardır (United Nations, 2019).

a) Kırım'ın İlhakının Uluslararası Hukuk Açısından Değerlendirilmesi

Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğüne göre ilhak, "bir devletin, başka bir devlete ait olan ya da sahibi bulunmayan bir toprak parçasını kendi topraklarına katması" olarak tanımlanmaktadır (TÜBA, 2019). Yılmaz'a göre ise ilhak kavramı, "bir devlet arazisinin üzerinde yaşayan insanların ve malların, bir başka devletin egemenliğine girmesidir" (Yılmaz, 2015: 346).

İlhaka uğrayan arazinin üzerinde yaşayan topluluklar, kendi kaderini tayin hakkında yoksundur. Bu kavramın ilk kullanımına bakıldığında, yeni bulunan toprakların kaşif devlete ait olmasını sağlamak için öne sürüldüğü görülmektedir. Günümüzde ilhak kavramı ilk kullanımından uzaklaşmıştır. Hegemon güçlerin, genellikle çevre ülkelerinde bulunan toprakları, kendi topraklarına katmak için kullandıkları bir yol haline gelmiştir.

Self determinasyon hakkı, milletlerarası hukuk bakımından iki ana başlığa ayrılmıştır. Bunlar; iç ve dış self determinasyondur. İç self determinasyon, bir halkın, devletin iç örgütlenmesinde istediği yönetim biçimini, bir dış baskı olmaksızın seçme hakkıdır. Bu hak, özellikle siyasal yönetim sisteminin belirlenmesinde halkın hakkının olmasıyla açıklanmaktadır (Koçak, 2018: 109). İkinci self determinasyon hakkı olarak dış self determinasyon, bir halkın hali hazırda yaşamını sürdürmekte olduğu devletten ayrılarak yeni ve bağımsız bir devlet kurma hakkı olup; devletlerin bölünmezliği ilkesi gereğince sınırlandırılmıştır. Sınırlandırılma sonucunda, yalnızca işgal ve sömürge yönetimleri altında yaşayan insanlara bu hak tanınmıştır (Topal, 2014).

Görüldüğü üzere Kırım'ın self determinasyon hakkının kullanılmasını meşru kılan herhangi bir hukuki gerekçe ortada bulunmamaktadır. Fakat Rusya, bu işgali meşru göstermek için bazı argümanlar öne sürmüştür. Bunlar;

- Rusya, Mevcut Kiev Hükümeti'nin meşru bir hükümet olmayıp hükümet darbesi ile iş başına geldiğini öne sürmüştür. Halbuki Ukrayna Anayasası'nın ilgili maddesine göre devlet başkanın azli için parlamentonun dörtte üçünün oyu gerekmektedir.
- Rus vatandaşların tehdit altında olduğu ve Rusya Anayasasına göre toprakları dışında yaşayan vatandaşları gerekirse askeri müdahale ile korunması tezi ise; uluslararası hukuk açısından tartışmalı bir konudur. Örneğin, ABD'nin koruyucu bir önlem olarak adlandırdığı Grenada'daki müdahalesi, BM Güvenlik

Konseyi tarafından yasa dışı olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir.

- Yanukoviç'in güvenliği sağlaması için Rusya'yı davet etmiş olması yine Rusya'nın iddia ettiği argümanlar arasında bulunmaktadır.

Davetle müdahale, Soğuk Savaş boyunca kutup lideri olan devletler tarafında kendi bloklarında yer alan hükümetleri korumak adına sıkça kullanılmıştır. Fakat davetle müdahalenin meşru olabilmesi için, bir ülkedeki huzursuzluk durumunun iç savaş seviyesine gelmesi gerekmektedir. Ayrıca, BM Genel Kurulu'nun 3314 sayılı kararına göre, davet edilen hükümetin davet eden hükümetle yaptığı anlaşmanın dışında silahlı kuvvetlerini kullanması ve davet eden hükümetin anlaşmayı sonlandırmasına rağmen eylemlerine devam etmesinin "saldırı" sayılacağını belirtilmiştir. Bu tezi çürüten bir diğer husus ise, Rusya'yı davet eden Yanukoviç'in ülkesini terk ederek meşruluğunu yitirmesidir. Son olarak Rusya, Kosova örneğinin Kırım ile eşdeğer olduğunu öne sürmüştür. Fakat bu nokta da şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır. Öncelikle, Rusya öne sürdüğü örnek vaka olan Kosova'nın bağımsızlığını tanımamaktadır (Ercan, 2015: 107; Taşdemir ve Özer, 2015: 52; Grant, 2015: 81; Geiss, 2015: 443; United Nations, 1974).

Öte yandan Rusya'nın Kırım'ı ilhakını uluslararası hukuk açısından ihlal ettiği başka hususlarda bulunmaktadır. Ukrayna, nükleer silahları Rusya'ya teslim etmesi karşılığında ABD, İngiltere ve Rusya ile imzaladığı Budapeşte Memorandumu ile sınırlarını, egemenliğini ve bağımsızlığı güvence altına almış (Marxsen, 2014: 370) ve bu üç devlet de bu güvenceyi taahhüt etmiş ve şunu belirtmişlerdir:

Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı tehdit veya kuvvet kullanımından sakınma sorumlulukları vardır ve nefsi müdafaa ile BM Antlaşması'na göre oluşan diğer durumlar dışında silahlarını Ukrayna'ya karşı kullanmayacaktır (United Nations, 1994).

Rusya ile Ukrayna arasında imzalanan ve iki devlet arasındaki sınırların ihlal edilmeyeceğini garanti eden bir diğer antlaşma ise, 1997 Dostluk, İş Birliği ve Ortaklık Antlaşmasıdır. Antlaşmaya göre;

Egemenlik eşitlikleri, toprak bütünlükleri, sınır ihlal edilmezlikleri, anlaşmazlıkların barışçıl çözümleri, ekonomik ve diğer şekillerdeki baskılar dâhil kuvvet kullanılmaması, ulusların kaderlerini özgürce tayin hakkı, iç işler karışılmaması, insan haklarının ve temel özgürlüklerin gözetilmesi, devletlerarasında iş birliği, taahhüt edilen uluslararası sorumlulukların ve genel

olarak tanınan uluslararası hukuk normlarının itinayla gerçekleştirilmesi konularında karşılıklı saygı ilkesi üzerine karşılıklı ilişkiler inşa edilecektir (Grant, 2015: 78).

Son olarak ise, 1996'da ilan edilen Ukrayna Anayasası'nın onuncu bölümünde Kırım'ın statüsü belirlenmiştir. Buna göre Kırım otonom bir cumhuriyet olmakla birlikte devletin bütünlüğü içerisinde diğer otonom bölgelerde olduğu gibi ayrılmaz bir kısımdır. Yine Anayasanın 73. Maddesine göre, "toprak bütünlüğüne dair bir referandum ülke genelinde yapılır" ve 71. Maddesine göre ise, referandum kararı anayasadaki kurallara göre cumhurbaşkanı yahut parlamento tarafından verilir (Constitutional Court of Ukraine, t.y.). Dolayısıyla otonom bir bölgenin bağımsızlığı için halk oylaması yapılabilmesi şartı, merkezi hükümetin onayına bağlanmıştır.

Sonuç

Rusya için Ukrayna, gerek tarihsel bağları gerekse en geniş sınırlara sahip komşusu olması sebebiyle daima önemsenen bir ülke konumunda olmuştur. Ukrayna, Rusya ve Belarus ile birlikte BM'de Sovyetleri temsil eden üç ülkeden birisidir. Öte yandan, Avrupa ile Rusya arasında tampon bölge konumunda olması özellikle Soğuk Savaş döneminde Ukrayna'nın jeopolitik önemini arttıran en önemli faktördür.

Ukrayna bağımsızlığını kazandıktan sonra Rusya ile Kırım krizine kadar birçok sorun yaşamıştır. Fakat yaşanan bu krizler, çatışmaya dönüşmeden ikili görüşmeler yahut üçüncü tarafların arabuluculuğuyla çözülmüştür. Kırım krizine kadar iki ülke arasındaki yaşanan sorunlar, genel olarak üç başlık altında toplandığında, ikisinin doğrudan Kırım'ı ilgilendiren krizler olduğu görülmektedir. Bunlar, Kırım'ın hangi ülkeye ait olduğu, Karadeniz Filosunun Paylaşımı ve Sivastopol Deniz Üssünün durumudur. ABD ve İngiltere'nin arabuluculuğu sonucunda çözülen kriz ise, nükleer silahların Rusya'ya devredilmesi konusu olmuştur. Nükleer silahların devredilmesi krizi, 1994 yılında imzalanan Budapeşte Memorandumu sonucunda çözülmüştür. Ukrayna bu silahları devretmeyi kabul ederken, Rusya, ABD ve İngiltere 'Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyduklarını' beyan etmişlerdir.

Putin yönetiminin iktidara gelmesi ve bu süre zarfında eşzamanlı olarak AB ile NATO'nun doğuya doğru genişlemesi, Rusya'yı rahatsız etmeye başlamış ve Rusya'da yeniden bir çevrelenme korkusu yaratmıştır. 2007 Münih Güvenlik Zirvesinde Putin, NATO'nun genişlemesine karşı olan tepkisini

göstermiş ve 2008 yılında bu tepkinin ilk somut göstergesi olan Rusya-Gürcistan Savaşı yaşanmıştır. 2014 yılında başlayan Kırım Krizi ise, genel karakteristik yapısı itibariyle 2008 savaşıdan pek bir farklılık arz etmemektedir. Soğuk Savaş boyunca kuşatılma algısıyla yaşamış olan Rus devlet aklı ve eski bir KGB ajanı olan Putin'in halen daha bu algının tesirinde olduğu açıktır. Bu korku yüzünden Rusya, saldırgan politikaları tercih etmiştir ve etmektedir.

Ukrayna'daki Rusya yanlısı Yanukoviç Hükümetinin AB ile Ortaklık Antlaşmasını imzalamayacağını duyurması üzerine, ülke genelinde Rusya karşıtı ve Batı yanlısı gösteriler düzenlenmeye başlanmıştır. Bu gösterilerin sonucunda, Yanukoviç hükümeti düşmüş ve yerine Batı yanlısı bir hükümet gelmiştir. Bu durum, Rusya'da endişeyle karşılanmıştır ve Kırım'daki çıkarlarını kaybetme korkusuyla harekete geçmiştir. Rus komandoları, Sivastopol'deki üstün çıkararak Kırım'da bulunan stratejik noktaları işgal etmişlerdir. Sonrasında ise Kırım Meclisi 16 Mart'ta bir referandum kararı almıştır. Referandum, bölgede yaşayan Tatar ve Ukraynalılar tarafından boykot edilmesine rağmen uygulanmıştır. Sonucunda ise, Rusya ile yeniden birleşme kararı çıkmıştır. Rusya'nın bu kararı 18 Mart'ta onaylamasıyla birlikte Kırım'ın Rusya tarafından ilhaki gerçekleşmiştir.

Rusya bu ilhaki meşru göstermek için bazı argümanlar ortaya atmıştır fakat bu argümanların meşruluğu tartışmalıdır. Öte yandan Kırım'da yaşananlar, büyük güçlerin kendi menfaatleri ve güvenlikleri söz konusu olduğunda güç kullanmaktan ve uluslararası hukuku hiçe saymaktan kaçınmadıklarının somut bir kanıtı niteliğindedir.

Bir diğer konu ise, BM Güvenlik Konseyinin, veto yetkisi olan devletler ve büyük güç sahibi devletler söz konusu olduğunda herhangi bir yaptırım mekanizmasını işletmemesidir. Teşbih yapmak gerekirse, BM Güvenlik Konseyi ve uluslararası hukuk normları bir örümcek ağı olarak düşünülürse, sistemde yarı-çevre ve çevre olarak nitelendirilen devletler bu ağa takılırken, büyük güçler ve veto yetkisi olan devletler bu ağı delip geçmektedir. Bu durumda, güvenlik konseyinin ve BM'nin yapısının sorgulanmasına yol açmaktadır.

Extended Abstract

During the Crimean Crisis, which emerged on March 21, 2013, scholars of international relations have interpreted Russia's policies through two different theoretical perspectives which are offensive realism and defensive realism. The literature review carried out for this study shows us that

Mearsheimer, the innovator of offensive realism theory, evaluated Russia's policies within the defensive realism context. Unlike Mearsheimer, the group led by McFaul interpreted the Crimean policy of Russia within the borders of offensive realism. Mearsheimer mooted that Russia was afraid of being surrounded by NATO and the EU, and because of this fear, it took several steps with the arguments of defensive realism. The other group's thesis argued that Russia's attitude was not about NATO or the EU, but about Putin's unlimited and unregulated adventurism and Putin himself as well. Besides, neither NATO nor EU membership seems possible for Ukraine. As another example, Russia's crisis with Georgia is shown, and it is claimed that Russia frequently uses foreign policy by using the arguments of offensive realism. One of the main reasons behind Russia's intervention in Ukraine is its geopolitical position. The literal meaning of the word 'Ukraine' means 'buffer zone' or 'border country'. Ukraine is considered as a bridge to reach Russia from Europe. Ukraine has a very ethnic structure. Approximately 17% of this structure comes from Russian origin. This situation has been one of the factors directly affecting the relations between the two countries. When the analysis of Rodgers' study is examined, it is observed that the eastern part of Ukraine is pro-Russian while the western part is pro-European. The Russian-origin population in Ukraine provides Russia with a serious advantage to interfere with the internal affairs of Ukraine. There were no serious crises between Ukraine and Russia until the Crimean Crisis. By that time, crises between the two countries could be collected under three headings in general. These headings are as follows: 'Which country Crimea belongs to', 'Transfer of nuclear weapons in Ukraine', and 'The Black Sea Fleet'. These crises were resolved with the support of bilateral negotiations and third parties. Under the treaty signed between Russia and Ukraine in 1997, Crimea was accepted as the land of Ukraine. The problem of the transfer of nuclear weapons was solved through good offices by Britain and the USA. Ukraine transferred related weapons and the USA, Britain, and Russia have signed the Budapest Memorandum and committed to "respect the territorial integrity, sovereignty, and independence of Ukraine". The Black Sea Fleet problem was solved by Russia leasing the Sevastopol base for 20 years and dividing the navy in half and giving up its claims in Crimea. The main reason for Ukraine having crises with Russia has been its desire to produce pro-Western policies and the desire to produce independent foreign policy as a member of many international organizations as well as the UN. Under these policies, Ukraine has started developing relations with the EU and NATO. Crimea is vital for Russia, so it is

essential for Russia to prevent Ukraine's shift to the West. For this reason, having pro-Russian leaders in the administration of Ukraine has always been a priority for Russia. Yanukovich has not signed the Association Agreement with the EU in the context of these policies and this led to the crisis. When the crisis broke out, NATO and the EU only condemned the violence in the country and called on the parties to negotiate. After Yanukovich left the country due to the increasing demonstrations, pro-Russian demonstrations started to be held in the eastern regions of Ukraine. Simultaneously with these demonstrations, Russian commandos occupied strategic points in Crimea. Russia tried to provide a legal basis for this intervention by distributing passports to the local people. In addition to these movements, Putin was authorized by the parliament to declare war on Ukraine in a possible situation. The local legislative organ in Crimea adopted a decree On the Crimean Referendum. The resolution presented two options:

- 1) *Do you support the reunification of the Crimea with Russia?*
- 2) *Do you support the Crimea as a part of Ukraine?*

Although the referendum was boycotted, with the support of the Russians, Crimea decided to unite with Russia. On March 18, 2014, Russia signed an agreement on the admission of the Republic of Crimea into the Russian Federation. The annexation of Crimea has also violated international law. Firstly, Russia violated the Budapest Memorandum. Secondly, Russia has also violated the treaty of amity with Ukraine in 1997. On the other hand, Russia claimed that Kosovo is the same as Crimea. But Russia does not recognize Kosovo's independence. As a result, when both arguments put forward by Russia and the policies they implemented were examined, it was understood that Russia did not refrain from following aggressive policies against its neighbors when necessary and interpreted international law according to its benefits.

Kaynakça

Akdemir, E. (2014). Avrupa Birliği'nin Ukrayna Politikası: Eski Komşu Mu? Yeni Aday Mı? Karadeniz Araştırmaları (41), 61-75.

Akman, H. (2014). Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu. Turkish Studies, 9(1), 1-20.

Alım, E. (2019). Saldırgan Realizm ve Büyük Güçler: Ukrayna Krizinde Rusya. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bilener, T. (2004). Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna. E. Büyükkakıncı (Ed.) 1. Baskıda, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna (311-341). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Bilener, T. (2007). Ukrayna Dış Politikasını Etkileyen Unsurlar. Karadeniz Araştırmaları(13), 115-132.

Brzezinski, Z. (1997). Büyük Satranç Tahtası/Amerika'nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeostratejik Gereklilikleri. Ankara: İnkılap Kitabevi.

Büyükkakıncı, E. (2004). Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri. E. Büyükkakıncı (Ed.) 1. Baskı içinde, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna (401-436). Ankara: Phoenix Yayınevi.

CIA. The World Factbook. Erişim tarihi Kasım 25, 2019. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/up.html>.

Constitutional Court of Ukraine. Erişim tarihi Aralık 20, 2019. <http://www.ccu.gov.ua/en/kategoriya/legal-documents>.

Ercan, M. (2015). Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon Mu? İlhak Mı? The Journal of Academic Social Science Studies (36), 95-113.

Erol, M. S. (2014). Ukrayna-Kırım Krizi Ya da İkinci Yalta Süreci. Karadeniz Araştırmaları(41), 1-14.

Gafarlı, O. (2014). "Kırım Krizi ve Türkiye". Erişim Tarihi Aralık 15, 2019. <http://www.bilgesam.org/incele/598/-kirim-krizi-ve-turkiye/#.xff-mogzbiu>.

Geiss, R. (2015). Russia's Annexation Of Crimea: The Mills Of International Law Grind Slowly But They Do Grind. International Law Studies, 91(1), 425-449.

Grant, T. D. (Ocak 2015). Annexation of Crimea. The American Journal of International Law, 109(1), 68-95.

McFaul, M., Sestanovich, S., ve Mearsheimer, J. J. (2014). Faulty Powers: Who Started the Ukraine Crisis?. Foreign Affairs, 93(6), 167-178.

Karagiannis, E. (2013). The 2008 Russian–Georgian War via the Lens of Offensive Realism. European Security, 22(1), 74-93.

Marxsen, C. (2014). The Crimea Crisis–An International Law Perspective. Heidelberg Journal of International Law, 74(2), 367-391.

Mearsheimer, J. J. (2001). *The Tragedy of Great Power Politics*. New York: Norton.

Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5), 77-89.

Mearsheimer, J. J. (September/October 2014). Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions that Provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(77), 1-12.

NATO. Relations with Ukraine. Erişim tarihi Kasım 19, 2019. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_37750.htm.

Rodgers, P. (2006). Understanding Regionalism and the Politics Of Identity in Ukraine's Eastern Borderlands. *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, 34(2), 157-174.

Saraçlı, M. (2015). Rusya Federasyonu'nun Yakın Çevre Politikası'nda Dış Rusların Yeri ve Kırım Meselesi. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*(45), 69-88.

Sönmez, A. S., Bıçakçı, H., ve Yıldırım, C. (2015). Kırım Sorunu Bağlamında Rusya-Ukrayna İlişkilerinin Analizi. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 1(3), 656-670.

Şener, B. (2017). *Jeopolitik Uluslararası İlişkilerde İnsan, Devlet, Coğrafya ve Zaman Etkileşimi Üzerine Bir Giriş*. Ankara: Barış Kitap.

Taşdemir, F., & Özer, A. (2015). Uluslararası Hukuk Açısından Kırım Sorunu: Kosova'nın Rövanşı Mı? *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10(1), 43-61.

Topal, A. H. (2014). Uluslararası Hukuk Açısından Kırım'ın İlhaki ve Self Determinasyon Hakkı. *Star Açık Görüş*. Erişim Tarihi Aralık 13, 2019. <https://www.star.com.tr/acik-gorus/uluslararasi-hukuk-acisindan-kirimin-ilhaki-ve-self-determinasyon-hakki-haber-859182/>

Topal, A. H. (2014). Kırım İşgali ve Uluslararası Hukuk Krizi. *Dünya Bülteni*. Erişim tarihi Aralık 13, 2019. <https://www.dunyabulteni.net/dubam/kirim-iskali-ve-uluslararasi-hukuk-krizi-h292196.html>

TÜBA. Erişim tarihi Aralık 16, 2019. <http://www.tubaterim.gov.tr/>

Tüysüzöğlü, G. (2011). Ukrayna'da Turuncu Devrim'in Sonu. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*(3), 62-79.

Tüysüzoğlu, G. (2014). Karadeniz Havzası'ndaki Çatışma Gerçekliğinin Güvenlikleştirme Yaklaşımı Çerçevesinden Anlamlandırılması. *Karadeniz Araştırmaları*(41), 87-109.

United Nations. (2014). Erişim tarihi Aralık 15, 2019. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/res/68/262

United Nations. (1974). "Definition of Aggression General Assembly Resolution 3314 (XXIX)". Erişim tarihi Aralık 16, 2019. [https://undocs.org/en/a/res/3314\(xxix\)](https://undocs.org/en/a/res/3314(xxix))

United Nations. (1994). Budapest Memorandum. Erişim tarihi Aralık 19, 2019. https://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=a/49/765

United Nations. (2014). General Assembly Adopts Resolution Calling Upon States not to Recognize Changes in Status of Crimea Region. Erişim Tarihi Aralık 17, 2019. <https://www.un.org/press/en/2014/ga11493.doc.htm>

United Nations. (2014). Erişim tarihi Aralık 13, 2019. <https://undocs.org/en/a/68/pv.80>

Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Yılmaz, E. (2015). *Hukuk Sözlüğü (6 B.)*. Ankara: Yetkin Yayınları.

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

**AVRUPA BİRLİĞİ'NİN YÜKSELEN GÜÇLER
POLİTİKASI: BRICS VE MIKTA ÜLKELERİNİN
MEYDAN OKUMALARI**

Fevzi KIRBAŞOĞLU*
Özgür TÜFEKÇİ**

*Makalenin Geliş Tarihi // Received: 21.07.2020
Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 24.08.2020*

Öz

İkinci Dünya Savaşı sonrasında küresel arenadaki varlığını bir bütün halinde sürdürmek isteyen Avrupa devletlerinin iktisadi yapılanmalarını yeniden tanzim etmek için meydana getirdiği Avrupa Birliği, yükselen güçler tarafından kaynaklanan çağdaş meydan okumalara karşı durabilmek için kurumsal yapısına ve diğer aktörlerle yürütmekte olduğu ilişkilerine birtakım yenilikler getirmektedir. Stratejik ortaklık konseptinin ve zirve diplomasisinin bu (yeni) mekanizmalar arasında yer aldığı düşünülmektedir. Avrupa Birliği özellikle ticaret gibi işbirliği çerçevelerinden başlayan bu mekanizmalar sayesinde meydan okumaların şiddetini azaltacağını ve taraflar arasındaki münasebetleri çok daha ileriye taşıyacağını ümit etmektedir. Bu mucip üzere çalışmada yükselen güçlerin AB'ye yönelik ne tür meydan okumalar gerçekleştirdiği, AB'nin bunlara karşı kullandığı dış politika araçlarının neler olduğu ve bu araçların nasıl optimize edildiği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Yükselen Güçler, BRICS, MIKTA

* Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sorumlu Yazar, 345559@ogr.ktu.edu.tr

** Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ozgurtufekci@ktu.edu.tr

The European Union's Response to Rising Powers: The Challenges of the BRICS and MIKTA Countries

Abstract

The European Union was established after the Second World War by countries that wanted to maintain their presence in the global arena as a whole and reorganise economic structures. The rising powers challenged the European Union with the start of the millennium. In order to counter challenges, the European Union has developed a number of mechanisms for its institutional structure and its relations with other actors. These mechanisms included the concept of strategic partnership and summit diplomacy. The mechanisms started with cooperation frameworks such as trade. The mechanisms were thought to reduce the intensity of the challenges and further the relations between the states. For this reason, in this study, it will be discussed which challenges the rising powers have made against the EU and to what extent the foreign policy tools used by the EU against these challenges have effects will be discussed.

Keywords: European Union, Rising Powers, BRICS, MIKTA

Giriş

Uluslararası ilişkiler literatüründe değişik biçimlerde tanımlanan güç mefhumu, kendinden önce nitelendirmeler olarak, farklı anlamlar kazanabilmektedir. İşte yükselen güçler nosyonu bu kullanımlardan birini temsil etmektedir. Yükselen güçler kavramının popülerliği O'Neill'in (2001) Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in temel ekonomik ve sosyal göstergelerini incelediği ve bu ülkelerin yakın gelecekte önemli küresel etkilere sahip olabileceğini belirttiği raporu sonrasında oldukça artmıştır. O'Neill'in bu kavramsallaştırması akademik çalışmalardan, küresel resmi toplantılara ve basılı ve görsel medyaya kadar birçok alanda çok sık bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle bu durum 2006 yılında Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in; 2013 yılında ise Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya'nın resmi olarak bir araya gelmesiyle oluşturulan birlikteliklerin, yani BRICS ve MIKTA'nın, uluslararası arenadaki ortaya çıkışından sonra daha çok hissedilmeye başlanmıştır. Hatta bu birlikteliklerin Avrupa Birliği (AB) gibi yerleşik güçlere meydan okuyabilecek olgunluğa eriştiği düşünülmüştür.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tarihte ilk defa egemenliklerinin bir kısmını uluslarüstü örgütlenmeye devretmiş olan ülkeleri bünyesinde barındıran AB, uluslararası sistemde yaşanan gelişmeler doğrultusunda önemli yapısal

değişimler geçirerek günümüze kadar ulaşabilmeyi başarabilmiştir. Ancak AB her ne kadar çağın gerekliliklerini yerine getirmeye çalışmış olsa da milenyumun başlamasıyla birlikte (Batı'nın inşa edilmesinde ve geliştirilmesinde büyük paya sahip olduğu) liberal düzene yönelik meydan okumalar gerçekleşmiştir. AB tüm bu zorlamalara karşı durabilmek için içerisinde stratejik ortaklık konseptinin de yer aldığı birtakım dış politika araçlarını kullanmayı tercih etmektedir.

Bu ifade edilenlerden hareketle çalışmada ilk olarak yükselen güçler kavramsallaştırmasının hangi anlama geldiği ve müşterek özelliklerinin ne olduğu açıklığa kavuşturulmaktadır. Ardından yükselen güçlerin temsilcisi olarak görülen akronimlerin kurumsal gelişim süreci analiz edilmekte ve küresel siyasetteki önemi değerlendirilmektedir. Son olarak dış politika yapım sürecinde müşterek hareket etmek isteyen AB'nin, küresel arenada yaşadığı zorluklar mucibince ne tür meydan okumalarla karşılaştığı analiz edilmekte ve bunların üstesinden gelebilmek için hangi amaçlar ve politikalar cihetinde münasebet mekanizmalarını geliştirdiği araştırılmaktadır.

1) Sistem Değiştirici Olarak Yükselen Güçler

Güç kavramı devletlerarası ilişkilerde farklı şekillerde tarif edilmiştir. Güç en temel haliyle, bir devletin diğer devletlerin davranışlarını kontrol edebilme ya da en azından olayların sonuçlarını etkileyebilme becerisi olarak tanımlanmıştır (Griffiths, O'Callaghan ve Roach, 2008: 258). Gücün içsel ve dışsal olmak üzere iki temel boyutu bulunmaktadır. Eylem yeteneğinin ifade edildiği içsel boyut sözlük anlamını karşılarken; dışsal boyut ise diğer devletlerin davranışlarını denetleme ve onları itaat etmeye zorlama yetisi olarak kabul edilmiştir. Devletlerin bünyesinde barındırdığı bu yeti, örneğin A devletinin E devletini kendi stratejilerine uygun hareket etmesini sağlamak için geliştirdiği ilişkilere dayanmıştır. A devleti toprak bütünlüğünü korumak ve güvenliğini sağlamak için ödüllendirmekten, ikna ve tehdit etmeye kadar çeşitli güç politikalarını uygulamış olabilir (Griffiths vd. 2008: 258-259). İşte A ve E devletleri örneğinde görüldüğü üzere güç politikaları yüzyıllar boyunca devletlerin birbirleriyle geliştirdiği münasebetleri etkilemiş ve sistem değişikliklerine karşı direnç sağlamak için günümüze kadar evrim geçirmiştir. Bu değişim süreci dahilinde sistemde yer alan güçler arasında net bir ayırım yapabilmek ve onlara rollerini hatırlatabilmek amacıyla yeni bir sınıflandırma geliştirilmiştir: yükselen güçler (Tüfekçi, 2016; Kınık ve Tüfekçi, 2018).

Yükselen güçler, statükoyu elinde bulunduran ülkelerle mukayese edildiğinde, iktisadi kapasiteleri hızla büyüyen ve bu büyümelerini artırmak isteyen hem müttefikleri hem de üyesi oldukları uluslararası kuruluşlar sayesinde sistemde sorumluluk alan, küresel yönetim sürecine katkıda bulunan ve statüsünün değiştiğini kendi kamuoyuyla paylaşarak, sistemdeki rolü ve ilişkileri üzerinde iç çekişme yaşayan ülkeleri anlatmak için kullanılmıştır (Miller, 2016: 217-218). Bu yeni kavramsallaştırma kapsamında BRICS, MIKTA, MINT, MIST, Next-11 gibi birçok akronim üretilmiştir.¹ BRICS ve MIKTA söz konusu akronimlerin en fazla dikkat çekenleri arasında yer almıştır. BRICS, 2001 yılında Jim O’Neill tarafından Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin’in yükselen güç olduğunu belirtmek için oluşturulmuş ve ardından 2006 yılında kurumsal bir kimlik kazanarak, 2011 yılında Güney Afrika’yı üyeliğe kabul etmesiyle birlikte örgütlenmesini güçlendirmiştir (O’Neill, 2001). Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya’yı temsil eden MIKTA ise (2013 yılında yapılan) 68’inci Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu görüşmeleri esnasında hayata geçirilmiş ve akabinde gerçekleştirilen Dışişleri Bakanları seviyesindeki toplantıyla kurumsal yapısını tamamlamıştır (Official Website of MIKTA, 2020).

Yükselen güçler ve yerleşik güçler yirmi birinci yüzyılın başlamasıyla birlikte sistemdeki güç dağılımını tarif etmek için girişilen teşebbüslerin temel ölçütleri haline gelmiş ve böylece küresel sistemin idaresi noktasında kavramsallaştırma yapılmaya çalışılmıştır. Bu ekseninde, yükselen güç ve yerleşik güç nosyonlarının netleştirilmesi ve güç dağılımının gerçekleştirilmesi için belirlenmiş kriterler aşağıdaki gibidir;

- Nüfus,
- Yumuşak güç,
- Coğrafi konum,
- Askeri yeterlilik,
- Teknolojik ilerleme,
- Ekonomik yeterlilik,
- Demokratik Gelişim (Tüfekçi, 2016: 103-104).

Ülkelerin yukarıda belirtilen kriterler üzerinden yorumlanması hem uluslararası sistemin doğru bir şekilde analiz edilmesine katkıda bulunacak hem de onların “yükselen güç mü?” yoksa “yükselen güç olma potansiyeli taşıyan ülkeler mi?” olduğu daha kolay tespit edilecektir.

Bu ifade edilenlerden hareketle, yükselen güçlerin en önemli ortak özelliği 1990’lı yıllarda başlamış olan piyasa reformlarından bu yana hızlı ekonomik ilerleme kaydetmesi ve geçmişteki örneklerinden farklılık arz etmesidir. Şöyle ki, günümüzün yükselen güçleri sadece ulusal ekonomileri

birleştirmeyi ve geliştirmeyi amaçlamamış aynı zamanda kendi topraklarının ve ekonomilerinin belirli parçalarını ulus-ötesi üretim ve yatırım ağlarına dahil ederek büyümeyi de hedeflemiştir. Büyüyen ulus-ötesi bağlantılar ve bununla ilişkili kırılanlıklar, yükselen güçlere kendi yönetim sınırlarının ötesine geçmek ve ulus-ötesi işlevsel yönetim ağlarına katılmak için fırsatlar sağlamaktadır. Nitekim 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nin ortaya çıkarmış olduğu istikrarsızlıklar da bu bahsedilen elverişli ortamı desteklemiş ve potansiyellerinin kabul görmesine yardımcı olmuştur (Hameiri ve Jones, 2015: 80-81). Yükselen güçlerin diğer bir özelliği de uluslararası hiyerarşiye tepki gösterdikleri ve yerleşik yaklaşımları sorguladıkları sürece statükocu olmayan aktörler olmalarıdır. Bu durum diğer gelecek vaat eden aktörleri de yükselen güçler kulübüne katılmaya istekli hale getirmektedir (Tank, 2012: 2-4). Ayrıca nihai ülküsünün süper güç konumuna erişebilmek olduğu bilinen yükselen bir gücün, bu idealini gerçekleştirebilmek için yüksek bir inanca sahip olması gerekmektedir. Eğer yükselen güçler büyük stratejilerini bu inanç sistemleri vasıtasıyla şekillendirebilir ve tarihsel arka planda yer alan yükselen güçlerin davranışlarını anlayabilirlerse süper güç olma hedeflerine yaklaşmış olabileceklerdir (Miller, 2016:218-219).

Buraya kadar anlatılanlardan hareketle, bir sonraki başlıkta küresel yönetişimde söz sahibi olmak isteyen ve gerek kendi düzenledikleri zirveler gerekse küresel düzeyde gerçekleştirilen toplantılar aracılığıyla sorumluluk alan BRICS ve MIKTA'nın kurumsal gelişim süreci ve küresel siyasetteki önemi değerlendirilecektir.

2) BRICS ve MIKTA

Ekonomist Jim O'Neill, ABD merkezli yatırım bankası Global Sachs'ta yayınlanan "Daha İyi Küresel Ekonomik BRIC'ler İnşa Etmek" başlıklı raporunda Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'i temsil etmek için BRIC şeklinde bir kısaltma üreterek bu ülkelerin yükselen güçler olduklarını belirtmiştir. O'Neill hazırlamış olduğu bu raporda, 2000'lerin sonunda BRIC ülkelerinin Satınalma Gücü Paritesi bazında dolar cinsinden Gayri Safi Yurtiçi Hasılası'nın (GSYİH) yaklaşık olarak dünyanın yüzde yirmi üçünü oluşturacağı tahmininde bulunmuş ve önümüzdeki on yıl boyunca bu ülkelerin, özellikle Çin'in, maliye ve para politikalarında küresel etkilerini arttıracaklarını iddia etmiştir (O'Neill, 2001). Yine Goldman Sachs tarafından yayınlanan "BRIC'lerle Hayal Kurmak: 2050'ye Giden Yol" raporunda ise BRIC'in dünya ekonomisinde çok daha büyük bir güç elde edebileceği düşünülmüştür. Şöyle ki,

ekonomik büyüklük, bütçe ve demografik yapı, küresel talepler ve döviz hareketleri detaylı bir şekilde incelenen BRIC ülkelerinin 2025 yılına kadar Amerikan Doları cinsinden G6'nın² yarısından fazlası, 2050 yılına kadar ise G6'dan daha büyük olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca ilgili raporda Afrika kıtasındaki en büyük ekonomiye sahip olan ve 2011 yılında BRIC ülkelerine katılan Güney Afrika'ya da yer verilmiştir. Burada Güney Afrika'nın 2050 yılında iktisadi büyüme hızının ve ekonomik büyüklüğünün BRIC ülkelerine kıyasla daha düşük olacağı öngörülmüştür (Wilson ve Purushothaman, 2003).

	Brezilya	Rusya	Hindistan	Çin	Güney Afrika	BRICS'in Dünya İçerisindeki Konumu (%)
Yüz Ölçümü (bin km²)	8,5	17,1	3,2	9,5	1,2	7,7
Nüfus (milyon)	211	144	1,336	1,397	58	41,2
Satın alma gücü paritesine göre GSYİH (milyar Amerikan doları)	3,2	4,2	9,6	23,4	0,76	31,1
İhracat (milyar Amerikan doları)	223	422	323	2,49	90	18,9
İthalat (milyar Amerikan doları)	177	243	478	2,06	88	15,9
Dış Ticaret Hacmi (milyar Amerikan doları)	400	665	801	4,55	178	17,4
Büyüme Oranı (%)	1.1	1.3	5.0	6.1	0.2	-
Küresel Ateş Gücü Sıralaması³	13	2	4	3	32	-

Tablo 1: BRICS Ülkelerinin Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri-2019 (International Money Fund, 2019; World Trade Organization, 2019; Global Firepower, 2019).

Tablo 1 incelendiğinde Goldman Sachs tarafından geliştirilen tahminlerin (çoğunlukla) karşılandığı görülmektedir. BRICS ülkelerinin, dünya toplamı ile kıyaslandığında, satın alma gücü paritesine göre GSYİH'si beklentilerin daha ötesine geçerek, yüzde otuz ikiye ulaşmakta ve böylece G6'nın da üzerine çıkmaktadır. Ayrıca üye ülkeleri dört ayrı kıtada bulunan BRICS'in dünya nüfusunun yaklaşık yüzde kırk ikisini temsil ettiği ve küresel ateş gücü sıralamasında ise önemli derecelere sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Bu ifade edilenlerden hareketle, BRICS'in hem iktisadi ve askeri kapasiteleri hem de avantajlı coğrafi konum ve nüfus yoğunlukları bakımından diğer gelişmekte olan ülkelere farklılık gösterdiği için yükselen güçlere dönüştüğü idrak edilmektedir.

Küresel ekonomik büyümenin önemli bir kısmını meydana getiren ve güç dengesindeki değişimin ana sorumluları olan BRICS ülkeleri, uluslararası arenada gittikçe artan siyasi etkilere de sahip olmaktadır. Bu cihet üzere, 2006 yılında 61'inci BM Genel Kurulu'nda Rusya başkanlığında bir araya gelen Brezilya, Hindistan ve Çin kurumsal bir örgüt olarak hizmet etme kararı alarak, (devlet adamları zirvesiyle) resmileşme yönündeki ilk adımı atması ve kısa bir süre sonra Birinci BRICS zirvesini gerçekleştirmesi yukarıda ifade edilenleri kanıtlar niteliktedir (Parlar Dal, 2018). BRICS diyalogunun ve işbirliğinin geleceği, kalkınma yardımları, enerji ve gıda güvenliği ile iklim değişikliği zirvede tartışılan konular arasında yer almıştır. Birinci zirve, gelişmekte olan ülkelerin Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB) gibi uluslararası finansal kuruluşlarda daha yüksek bir sesle temsil edilmesini isteyen bir bildiri ile sona ermiştir (China Daily, 2017). Birinci zirvenin ardından 2010 yılında Brasilia'da; 2011 yılında Sanya'da; 2012 yılında Yeni Delhi'de; 2013 yılında Durban'da; 2014 yılında Fortaleza'da; 2015 yılında Ufa'da; 2016'da Goa'da; 2017 yılında Xiamen'de; 2018 yılında Johannesburg'da ve son olarak 2019 yılında Brasilia'da BRICS zirveleri gerçekleştirilmiştir (2019 Brazilian Presidency in BRICS, 2019).

BRICS zirvelerinde, üye devletler arasındaki çok taraflı diyalogu güçlendirmek, diğer kıtalarla, ülkelerle ve örgütlerle olan işbirliklerini geliştirmek/genişletmek, çok taraflı ticaret sistemini desteklemek, ekonomik ve siyasi yaptırımlara karşı durmak, IMF ve DB gibi uluslararası finansal kuruluşların reforme edilebilmesi için girişimlerde bulunmak, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir kalkınmalarını teşvik etmek ve uluslararası terörizmi kınamak gibi hususlar tartışılmıştır (2019 Brazilian Presidency in BRICS, 2019).

BRICS Zirvelerinin sonuç bildirgeleri incelendiğinde, üyelerin gelişmekte olan ülkelerle yürüttüğü ikili ve çok taraflı münasebetler sayesinde Küresel Güney'in temsilcisi olarak nitelendirildiği anlaşılmıştır. Ancak BRICS bu sorumluluğu üstlenirken sadece karşılıklı münasebetleri geliştirmeye önem vermemiş aynı zamanda ekonomik rekabetçiliğin ve ekonomik büyümenin artmasına katkıda bulunan stratejiyi de benimsemiştir. Bu sayede küresel ticaret ve finans sistemini dengeleme misyonuna kavuşan BRICS, Batı ülkelerinin küresel yönetimdeki baskınlığını azaltmıştır. BRICS tüm bu ifade edilenleri gerçekleştirirken, sistemde meydana gelen ihtilaflar ve çatışmalar karşısında politik çözümler üretilmesinden taraf olduğunu belirterek, askeri tedbirlere ve yaptırımlara karşı çıktığını ifade etmiştir (Thakur, 2014: 1795-1797; Hashiru ve Tüfekçi, 2018: 12).

BRICS ülkeleri global iktisadi düzeni istikrara kavuşturmak için düzenli olarak gerçekleştirdiği toplantılar sırasında Batılı finans çevrelerine, yani Bretton Woods kuruluşlarına yönelik memnuniyetsizlik bildiriminde bulunduğunu da açıklamıştır. Bretton Woods'un acil kredi arayan ülkelerde zorlayıcı tedbirler uygulamış olması, bu durumun çıkış noktasını oluşturmuş ve artık onları küresel kalkınma finansmanına alternatifler aramaya itmiştir. İşte BRICS ülkeleri, küresel finans sisteminde daha etkin rol oynayabilmek için 2014 yılında Brezilya'nın Fortaleza şehrinde "Kapsayıcı Büyüme: Sürdürülebilir Çözümler" temasıyla gerçekleştirilen 6. BRICS Zirvesi'nde önemli kararlar almıştır. Üye ülkeler kalkınma ihtiyaçlarını giderme ve altyapı boşluklarını doldurma sürecinde finansman kısıtlamalarıyla karşı karşıya kalmamak için Yeni Kalkınma Bankası adında bir banka kurulmasına yönelik anlaşma imzalandığını duyurmuştur. BRICS Bankası faaliyetlerine başlamasının ardından küresel ticaret sistemine hakim olan DB'nin, IMF'nin ve Amerikan dolarının etkilerinin azalacağına yönelik projeksiyonlar geliştirilmeye başlanmıştır (University of Toronto BRICS Information Centre, t.y.; Russia Today, 2014).

Gelişmekte olan ülkelerin mümessili olarak görülen bu grubun, aslında homojen olmadığı, üyelerinin stratejik ve jeopolitik çıkar çatışmaları içerisinde buldukları ve bazı alanlarda fikir ayrılıkları yaşadıkları da bilinen bir gerçektir. Hindistan, Çin'in Kuşak ve Yol Projesi'nde yer almak istememesi ve hatta projeye kuşkuyla bakması bu fikir ayrılığını somutlaştırmaktadır. Yine Güney Afrika'nın bütün Afrika kıtasında söz sahibi olmak istemesi, özellikle son dönemde Afrika'da önemli bir etki alanı oluşturan, Çin ile çıkar çatışması riskini arttırmaktadır (Parlar Dal, 2018). Ayrıca Hindistan ve

Çin, giderek artan enerji ihtiyacının ve gıda taleplerinin olduğu bir ortamda, yüksek enerji fiyatları konusunda Rusya ile problem yaşamaktadır; Brezilya ise hem Çin'in rekabetçi ihracatından zarar gördüğünü iddia etmekte hem de artan gıda taleplerinden dolayı kazanç sağlamaktadır (Thakur, 2014: 1792). Bunlara ek olarak BRICS üyeleri arasında iktisadi ve siyasi farklılıklar da göze çarpmaktadır. Çin ve Rusya bir tür devlet kapitalizmi uygulayan otoriter rejimlere sahipken; Brezilya, Hindistan ve Güney Afrika demokrasiyle yönetilmektedir. Benzer şekilde Rusya ve Brezilya doğal kaynaklarda ve tarımda uzmanlaşmış olan ürün ihracatçısı ülkeler iken; hizmetlerde uzmanlaşan Hindistan ile imalatta uzmanlaşan Çin ürün ithalatçısı konumuna ulaşmıştır (Heywood, 2013: 273).

Orta güç kategorisinde yer alan ve küresel yönetişimde söz sahibi olmak isteyen bir diğer aktör de Meksika, Endonezya, Güney Kore, Türkiye ve Avustralya'dan oluşan MIKTA'dır. Müşterek fikirleri ve benzer menfaatleri olan, çok taraflı yapıyı güçlendirmek isteyen ve küresel yönetişimi teşvik etme taahhüdünde bulunan MIKTA, 25 Eylül 2013 tarihinde üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarının katılımıyla gerçekleştirilen toplantıyla başlatılmıştır (Engin ve Baba, 2015:18). Dünyanın en iyi yirmi ekonomisi (G20⁴) içerisinde yer alan ve bugünün değişmekte olan dünyasında aktif bir rol oynayan bu platform, küresel yönetişimin daha fazla işlerlik kazanmasına, küresel mekanizmalarda ihtiyaç duyulan reformların hayata geçirilmesine ve gerek bölgesel gerekse küresel problemlerin çözülmesine yönelik iş birlikleri yapmayı hedeflemiştir (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, 2018). MIKTA ülkeleri aşağıda yer alan müşterek hususlar üzerinden dikkatleri çekmiştir (Karagöl, 2014; Engin ve Baba, 2015);

- Bölgelerinde aktif rol üstlenmeleri,
- Gelişmekte olan ülke statüsünde bulunmaları,
- Açık ekonomik model yapısını benimsemiş olmaları,
- (Farklı yönetim biçimlerine rağmen) çoğulcu bir sistemle yönetilmiş olmaları.
- G20 içerisindeki (gelişmiş ve gelişmekte olan) ekonomiler arasında diplomatik, coğrafi ve siyasi açılardan köprü görevi görmeleri.

	Meksika	Endonezya	Güney Kore	Türkiye	Avustralya	MIKTA'nın Dünya İçerisindeki Konumu (%)
Yüz Ölçümü (bin km²)	1,964	1,904	99	783	7,692	2.43
Nüfus (milyon)	127	270	51	83	25	7.2
Satın alma gücü paritesine göre GSYİH (milyar Amerikan doları)	2,6	3,3	2,2	2,3	1,3	8.6
İhracat (milyar Amerikan doları)	472	167	542	171	272	8.6
İthalat (milyar Amerikan doları)	467	170	503	200	214	8.1
Dış Ticaret Hacmi (milyar Amerikan doları)	939	337	1,045	371	486	8.4
Büyüme Oranı (%)	-0.1	5.0	2.0	0.9	1.9	-
Küresel Ateş Gücü Sıralaması	38	16	7	9	19	-

Tablo 2: MIKTA Ülkelerinin Ekonomik ve Sosyal Göstergeleri-2019 (Eurostat, 2019; World Bank, 2019; Global Firepower, 2019).

Tablo 2 incelendiğinde, ülkelerin demografik özellikleri ve dış ticaret hacmi farklılık göstermiş olsa da büyüme oranlarının ve GSYİH'nin paralellik gösterdiği görülmektedir. Özellikle üye ülkelerin büyüme oranı diğer G20 ülkelerinin büyüme oranıyla birlikte değerlendirildiğinde, MIKTA'nın yüksek büyüme rakamlarını yakaladığı idrak edilmektedir. Ayrıca 2019 Küresel Ateş Gücü çizelgesinde ilk on ülke arasında Türkiye ve Güney Kore'nin yer alması MIKTA'nın küresel arenada elini güçlendiren etmenler arasında yer almaktadır.

Dolayısıyla, üye ülkeleri dört farklı kıtada bulunan MIKTA, aralarındaki uzak mesafelere rağmen ekonomik ve sosyal göstergelerindeki benzerliklerinden ötürü müşterek hedefler dahilinde bir araya gelebildiği anlaşılmaktadır.

MIKTA üye devletleri hem uluslararası politikada daha etkin görevler alabilmek hem de ikili ve çok taraflı ilişkilerini derinleştirebilmek için 2013-2018 yılları arasında on üç Dışişleri Bakanları toplantısı gerçekleştirmiş ve bu toplantılara öncülük etmesi için ortak vizyon bildirgesi benimseyerek yedi öncelikli tema tanımlamıştır (Patrick, 2018). Söz konusu temalar aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- Ticaret,
- Barışı koruma
- Cinsiyet eşitliği,
- Sürdürülebilir kalkınma,
- Demokrasi ve insan hakları,
- Enerjiye erişim ve yönetim,
- Küresel güvenlik ve terörle mücadele.

BRICS ve MIKTA akronimleri üzerinde değerlendirmeler yapılırken, küresel yönetim konseptine birçok yerde başvurulduğu gözlemlenmiştir ve bu nedenle açıklanması elzem görülmüştür. Kontrolün uygulaması yoluyla hedeflerin takip edilmesinin uluslarüstü tepkilere sahip olduğu aileden uluslararası organizasyonlara kadar insan faaliyetlerinin her seviyesindeki yönetim sistemleri olarak tanımlanan küresel yönetim (Rosenau, 1995: 13), gücünü hükümetlerin olmadığı yönetim dünyasında G20 başta olmak üzere çeşitli organizasyonlar, işletmeler ve Sivil Toplum Kuruluşlarından almış; temel dinamiklerini ise anlaşmalar, yasalar, gelenekler, normlar ve etik standartlar oluşturmuştur. Bu nedenle çoklu dinamikler tarafından yönlendirilen küresel yönetim, BRICS ve MIKTA gibi yükselen güçlerin kendi çekim alanlarını oluşturmaları gerektiğine inandığı bir alan olarak mevcudiyet göstermiş ve özellikle yirmi birinci yüzyılın hızlı ve kaotik yapısı ona daha çok gereksinim duyulduğunu hissettirmiştir (Çolakoğlu ve Hecan, 2015: 144-146).

3) Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri

Ruslar Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının ortaya çıkardığı yıkıcı etkileri minimize edebilmek için Avrupa Bütünleşmesi idealini gerçekleştirmek isteyen Avrupalı uluslar, günümüze kadar çeşitli örgütsel aşamaları deneyimlemiştir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğundan Avrupa Ekonomik Topluluğuna, Avrupa Topluluklarından Avrupa Birliği'ne (AB) kadar birçok isim ve form değiştiren bu bütünleşme girişimi,

çağdaş meydan okumalara karşı müşterek politikalar geliştirmek ve farklı bölgelerde yer alan ülkelerle iş birliği çerçeveleri oluşturmak için önemli hukuki düzenlemeleri gerçekleştirmiştir (Dinan, 2007: 1127-1132).

1987 yılında yürürlüğe giren ve dış politika karar alma sürecindeki uyumu sağlamak üzere dizayn edilen Avrupa Tek Senedi, bahsedilen hedeflere yönelik üstlenmelerin ilkinin temsil etmiştir (Delegation of the European Union to Turkey, t.y.). Üye devletlerin tek sesliliği sağlamak için attığı bir diğer adım da Maastricht Antlaşması olmuştur. Anlaşma ile mevcut olan iktisadi bütünleşme başta siyaset olmak üzere diğer alanlara kaydırılmak istenmiş ve bu idealleri gerçekleştirebilmek için üç sütunlu yeni hukuki yapı tesis edilmiştir (European Union, t.y.). Ancak Topluluk (müşterek dış politikalar geliştirebilmek için) aralarında antant kalmalarına rağmen 1990'lı yılların başlarında meydana gelen Birinci Körfez Savaşı'nda ortak tutumsuzluk sergilemiş ve Soğuk Savaş sonrasında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini içine alacak yeni bir genişleme eğilimine karşılık derinleşme mekanizmaları geliştirememiştir (Büyüktanır, 2010: 94). AB bu durumu ortadan kaldırmak için 1997 yılında Amsterdam ve 2003 yılında Nice Anlaşmasını imzalamıştır. Ancak bu anlaşmalar ulusal Avrupalı kimliğini (AB kimliğine kıyaslandığında) bir adım öne çıkardığı için Ortak Dış ve Güvenlik Politikasının (ODGP) devletlerarası bir alanda gelişme kaydetmesine neden olmuş ve böylece Birlik dış politika yapım sürecinde bütünlük sağlayamamıştır (Akdemir, 2018: 190).

Destek Veren Ülkeler	Destek Vermeyen Ülkeler	Karşı Çıkan Ülkeler	Kesin Tavır Alamamış Ülkeler
- İngiltere - İspanya - İtalya - Danimarka - Hollanda	- Almanya - Fransa - Yunanistan	- Avusturya - Belçika - Lüksemburg	- İrlanda - Portekiz - İsveç - Finlandiya

Tablo 3: Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Irak Savaşı Sırasındaki Tavrıları (BBC News, 2003).

Ortak Tablo 3 incelendiğinde, AB'ye üye devletlerin uluslararası arenada meydana gelen siyasi gelişmeler karşısında birbiriyle çelişen stratejileri takip edebileceği Irak savaşı sırasındaki tavrıları ile gözler önüne serilerek, dış politika yapım sürecinin ulusal kaygılar çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Dolayısıyla savaş sırasında, birbirinden farklı düşünen üye devletlerin örgütün uluslararası aktör imajına

verdiği zarar ve böylece ortak dış politika yapım sürecinin ne kadar hassas olduğu öne çıkmaktadır.⁵

Bu anlatılanlardan hareketle, AB'nin Latin Amerika'dan Asya'ya ve Afrika'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada çok yönlü ilişkiler yürüterek hem küresel bir referans nesnesi haline gelmeyi hem de müşterek dış politikalar geliştirmeyi arzulayan bir aktör olduğu anlaşılmaktadır. Ancak üye devletlerin belirli politika alanlarında bağımsız kalmak isteklerinden ötürü dış politika yapım sürecinde arzu edilen tek sesliliğin yakalanamadığı gözlemlenmektedir.

a) Avrupa Birliği - Yükselen Güçler İlişkisi

Avrupalı ülkeler, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren dış politika yapım sürecinde çok taraflı münasebetler geliştirirken örgütsel tek sesliliği yakalayabilmek adına çeşitli mekanizmalar geliştirmişlerdir. Ancak her ulusun şahsi menfaatleri doğrultusunda dış politika geliştirdiği göz önüne alındığında, söz konusu mekanizmaların sadece Avrupa kıtasına, değerlerine ve liberal düzene yönelik müşterek bir algının oluşturulmasında önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Bu doğrultuda AB'nin gelişim sürecini inceleyen Smith (2013), "Soğuk Savaş Sonrası (1990-2001)" olarak adlandırdığı başlangıç döneminde AB'nin genişleme siyaseti sayesinde Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını kazanan ülkeleri kendi bünyesine dahil ederek, Avrupa'yı yeniden dizayn ettiğini savunmuş; ardından, "Soğuk Savaş Sonrasının-Sonrası (2001-2008)" döneminde Birliğin daha geniş güvenlik yapıları oluşturduğunu ve böylece Avrupa değerlerinin korunması dahilinde misyon edindiğini vurgulamış; son olarak, "Soğuk Savaş Sonrasının-Sonrasının-Sonrası (2008-günümüz)" döneminde ise yükselen güçlerin güvenlikleştirmenin olduğu bölgelerde daha aktif rol oynadığını ve AB'nin bu yeni konjoktüre ayak uydurmakta zorlandığını savunmuştur (Smith, 2013: 660).

AB, Smith tarafından formüle edilen dönemlerde sistemdeki varlığını güçlendirebilmek için sahip olduğu (sivil ve normatif) güç kapasitelerini kullanarak bir takım fırsatlar aramıştır. Birlik yirminci yüzyılın sonlarına doğru kurumsal yönetim kapasitesi ve ekonomik bütünleşmesi sayesinde çok taraflı ticaret ve kalkınma yardımı sisteminde önemli aktörlerden biri haline gelmiş ve onun bu rolü Kyoto Protokolü ile çevre konularını da içine alacak şekilde genişlemiştir (Smith, 2013: 661). Ancak ifade edilen bu durum, 2007 yılında etkilerini göstermeye başlayan Mortgage Krizi'nin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yakın ilişkiler içerisinde olan bazı AB ülkelerine sıçraması üzerine tersine işlemeye başlamıştır. Artık

buhranın da etkisiyle Batı'nın geliştirdiği liberal düzene küresel yönetişimde söz sahibi olmak isteyen ve küresel üretim süreci içinde yeni tercihler yapan BRICS ve MIKTA gibi yükselen güçler tarafından meydan okunmuştur (Narlikar, 2013: 562; Erarslan ve Timurtaş, 2015).

i. 2008 Ekonomik Krizi'nin Avrupa Birliği'ne Meydan Okuması

ABD Merkez Bankası, 11 Eylül saldırılarından sonra ekonomisini canlandırabilmek için (konut kredilerini de içerisine alan) kredilerin faiz oranlarında indirimde gitmiştir. Düşük faiz oranları sayesinde ekonominin daha iyiye gitmesi tahmin edilirken, Mortgage kredisi veren bankalar kredilerin geri dönüşünü beklemeden yatırım bankalarına satarak menkul kıymetleştirmiş ve bu durum neticesinde borçlu kuruma ödeme yapılmamasından dolayı borçların birikmesine ve bir süre sonra ekonomik krizin patlak vermesine neden olmuştur. Mortgage Krizi zaman içerisinde finansal yapısı zayıf olan İspanya, İtalya, Portekiz ve Yunanistan gibi AB üyesi ülkeleri de etkisi altına alarak bir borç krizinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir (Erarslan ve Timurtaş, 2015). Avrupa-Atlantik bölgesi başta olmak üzere dünyanın yaşamış olduğu finansal ve dış borç krizi, uluslararası sistemde yer alan aktörlerin temel pozisyonlarının değişmesine neden olmuştur. Bu doğrultuda BRICS ülkeleri, Avrupa'daki krizle başa çıkabilmek için IMF'nin hazırlamış olduğu fonun yaklaşık olarak yüzde on sekizini kendisi karşılamıştır. Söz konusu yardım paketinin yükselen güçler için ne anlam ifade ettiği irdelendiğinde, iki önemli sonuç üzerinde durulmuştur. Bu sonuçlardan birincisini, yükselen güçler arasındaki müşterek düşüncenin, küresel finansal istikrara tehdit oluşturan bir durumun içerisinde küresel sonuçlar barındırdığı inancı oluşturmuşken; ikincisini ise 2008 Küresel Ekonomik Krizi'nden Batılı (yerleşik) güçlere kıyasla daha güçlü bir şekilde çıkan ve böylece ekonomik potansiyelleri tecrübe edilen yükselen güçlerin AB'ye meydan okumaya başlaması teşkil etmiştir (Keukeleire ve Hooijmaaijers, 2013: 5).

ii. BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Avrupa Birliği'ne Meydan Okuması

İkinci Dünya Savaşı sonrasında endüstrileşme yolunda süratli bir kalkınma hamlesi gerçekleştiren Asya Kaplanları, gelişmekte olan ülkelere kıyaslandığında kısa vadede tüm dünyaya meydan okuyabilen bir ekonomik güç olarak değerlendirilmiş ve yüksek büyüme oranlarıyla birçok otorite tarafından ekonomik kalkınma modeli olarak görülmüştür.

Ancak 1997 yılının Temmuz ayında Tayland bahtında meydana gelen devalüasyonla birlikte Güney Doğu Asya ülkelerinde devalüasyon zinciri başlamış ve aynı yılın Ekim ayında döviz spekülâtorleri tarafından Hong Kong'un ABD doları ile uzun süredir devam eden bağlantısına karşı harekete geçtiğindeyse küresel bir problem haline gelmiştir. Nitekim Hong Kong hisse değerlerinin yarısını kaybetmiş ve borsa düşüşleri yaşamış; Güney Kore kredi alabilmek için IMF'ye başvurmuş; Japonya'nın en büyük ve en prestijli finansal kuruluşu (Yamaichi) batmış; Endonezya rúpisine duyulan güven azalmış ve krizin başlamasının ardından değeri düşmüştür. Görüldüğü üzere 1960'lardan beri hızlı bir ekonomik gelişim rüzgarına kapılan Kaplanlar, birkaç yıl içerisinde ekonomik krizin eşiğine gelmiştir (BBC News, 1998).

Asya Kaplanları örneğinde görüldüğü üzere ülke gruplarının sadece gelişmekte olan ekonomilere sahip olması, onların yükselen güçler olarak değerlendirilmesi için yeterli gelmemektedir. Bu durumda BRICS ve MIKTA tarafından AB'ye yönelik gerçekleştirilen meydan okumanın, Japonya ve Asya Kaplanları gibi önceki gruplaşmaların motivasyonlarından farklılık göstererek, daha geniş ölçüde sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece sadece finans ve ekonomiden ziyade diğer spesifik konuları da ele alan bu meydan okumalar yükselen güçleri dünyanın en büyük hammadde tüketicisi konumuna erıştirmiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak, yükselen güçler, AB'nin kalkınma ve güvenlikte öncü rol oynadığı Sahraaltı Afrika gibi bölgelere yönelik ilgisini arttırmış ve kalkınma işbirliği ve insani yardım konularında Batılı ülkelere kıyasla daha aktif bir rol oynamasına neden olmuştur (Renard, 2010: 7-8; Smith, 2013: 662-663).

22 Mart 2011 tarihinde The Times'ın düzenlemiş olduğu Afrika CEO Zirvesi'nde, Orta Afrika'da yer alan ve 7 Ocak 2019 tarihinde darbe girişiminde bulunulan yer altı zengini Gabon'un Cumhurbaşkanı Ali Bongo Ondimba şu sözleri söylemiştir: "Avrupalıları son yirmi yılda daha az görür olduk ve bugün Çin, diğer yükselen güçler veya Amerikalılar tarafından doldurulan bir boşluk oluşturduk. Avrupa ve özellikle İngiltere artık yok. Neredesiniz arkadaşlar?" (The Times, 2011; BBC News, 2019). Bu irade beyanı ile ekonomik gücün yükselen güçlere doğru kaydığını ve yükselen güçlerin de ilgisini Afrika'ya yönlendirdiğini belirten Cumhurbaşkanı, önemli bir soruyu da gün yüzüne çıkarmıştır: "yükselen güçler Afrika'ya neden gelmiştir?"

Bir milyanın üzerinde nüfusuyla ve artan pazar talebiyle potansiyel olarak kârlı ve büyük ölçüde bakir bir kıta olan Afrika, BRICS ülkelerinin ticari menfaatlerini korumak ve

uluslararası meşruiyetlerini arttırmak için elverişli bir bölge haline gelmiştir. Zengin mineral ve hammadde rezervlerine sahip olan Afrika'nın doğal kaynaklarına erişme arzusu ve Afrika kent merkezlerinin bankacılık, telekomünikasyon, enerji ve ulaştırma gibi hizmetlerin altyapısını, fiziksel altyapı gelişimi ile bağlantılı olacak şekilde inşa etmeyi gerektirmiş olması BRICS için ulusal fırsat alanları oluşturmuş ve böylece Batı etkisinin sınırlandırıldığı bir alan haline gelmiştir (Soko ve Mzukisi Qobo, 2016).

Afrika kıtası ile siyasetten ekonomiye, bilim ve teknolojik gelişmelerden sosyal ve kültürel değerlere kadar birçok alanda en çok münasebet geliştiren BRICS ülkesi Çin'dir. Çin son yıllarda gelişmiş ekonomilerden ziyade daha hızlı büyümeye sahip olduğu için Sahraaltı Afrika ile iktisadi açıdan en yakın ilişki içerisinde olan ülkeler arasında yer almıştır. Çin'in büyüyen ekonomisinin hammaddeye olan ihtiyacı ve Sahraaltı Afrika'nın yer altı zenginliği aktörler arasındaki ilişkileri güçlendirmiştir. Öyle ki, 2000 yılından 2017 yılına kadar Çin'in Afrika ile olan ticaret hacmi yirmi iki kat artarak yüz yetmiş milyar doları aşmıştır (Drummond ve EstelleXueLiu, 2013; Ministry of Commerce People's Republic of China, 2018). Anlatılanlar doğrultusunda Çin'in Afrika'ya yönelik stratejisinin temelini, Afrika petrolü oluşturmaktadır. Tayvan'ın diplomatik açıdan ötekileştirilmesi de Çin'in Afrika'daki diğer hedefi haline gelmektedir. Çin kıta ülkelerinin Tayvan'ı tanımamaları ve kendi pozisyonunu desteklemeleri için bu ülkelerle bağlarını güçlendirme yoluna gitmiş ve elli üç Afrika ülkesinden kırk altısının Tek Çin Politikasına destek vermesini sağlamıştır. Çin yönetiminin Afrika'daki hedeflerinden bir tanesi de Afrika ülkelerinin BM oylamaları sırasında kendisinden yana tavır almalarını sağlamaktır. BM Genel Kurulu'nda yüzde yirmi sekizlik payıyla elli dört ülkeyi temsil eden Afrika kıtasının desteğini kazanmak, başta insan hakları olmak üzere birçok meselede diplomatik destek görmek anlamına gelmektedir (Hashiru ve Tüfekçi, 2018). Bunların ötesinde, büyük emek kaynakları rezervuarına sahip olan Afrika kıtası, Çinli üreticiler için ayrıca bir önem taşımaktadır. Şöyle ki Çin'de artan işgücü maliyetlerinden dolayı emek yoğun endüstrilerin büyük bir bölümü Afrika'ya taşınmıştır. Çin hükümeti bu taşınma işlemi gerçekleştirilirken bölgeye yaklaşık kırk milyar dolar doğrudan yatırım yapmış ve böylece Afrika'nın dördüncü büyük yatırımcısı olmuştur (Kingah, 2011:10; United Nations Conference on Trade and Development, 2018).

Diğer taraftan, Afrika kıtası ile en yoğun ilişkiler geliştiren MIKTA ülkesi ise Türkiye'dir. Türkiye'nin on beşinci yüzyıldan itibaren ilişki içerisinde olduğu Afrika kıtasına

yönelik politikalarının temel amacı, bölge ülkelerinin politik, sosyal ve iktisadi kalkınmasına yardımcı olmaktır. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'nin Somali-Somaliland arasındaki görüşmelerde arabulucu rolü üstlenmesi ve Sahraaltı Afrika ülkelerinin yeniden yapılanmasını sağlamak için kalkınma yardımlarında bulunması yukarıda ifade edilenleri kanıtlar nitelikte olmuştur. Türkiye'nin uygulamış olduğu kamu diplomasisi sayesinde Afrika'da en fazla varlık gösteren yükselen güçler sıralamasında Çin, Hindistan ve Brezilya'dan sonra dördüncü ülke olmuştur (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Bu ifade edilenlerden hareketle, yükselen güçlerin Avrupalı ülkelerin birçok alanda etkin olduğu Afrika kıtasına yönelik stratejiler geliştirdiği anlaşılmakta ve böylece AB'nin meydan okumalarla karşılaştığı düşünölmektedir. Ancak söz konusu meydan okumaların sadece ilgili bölge üzerinde yoğunlaşmadığının ve diğer alanlara da yayıldığının bilinmesi gerekmektedir. Şöyle ki Asya Kaplanlarının egemen olduğu ihracat pazarlarını ele geçiren ve Batının etkilerini sınırlandıran Çin, 2008 Ekonomik Krizi'nden kilit bir küresel aktör olarak çıkmış ve (krizden sonra) ekonomisi yüzde dokuz büyüme göstermiştir. Ayrıca Çin yükselen güç statüsünü destekleyebilmek için etkileyici bir askeri güce de sahip olmuş ve Stockholm Barış Antlaşmaları Enstitüsü'nün (SIPRI) 2019 yılı raporuna göre savunma bütçesi bir önceki yıla göre yüzde beş artarak 261 milyar dolara yükselmiştir. Bu durum Çin'i ABD'den sonra en fazla askeri harcama yapan ülke konumuna taşımıştır (SIPRI, 2020). Hindistan ise BRICS içerisinde ikinci en büyük ekonomi olmuş ve ilerleyen dönemlerde yüzde yediden fazla büyüme tahmininde bulunulmuştur. Hindistan askeri yetkinlik düzeyinde de dünya sıralamasında beşinci en fazla savunma harcaması yapan ülke olmuş ve Küresel Ateş Gücü Sıralamasında dördüncü sırada yer almıştır. Böylece, Hindistan'ın Çin'in yolunu takip edeceği ancak küresel arenadaki tesirinin daha az etkili olacağı düşünölmektedir (Renard, 2009: 30). Rusya da ekonomik büyümesini Devlet Başkanı'nın tahminlerinin üstüne çıkararak, 2017 yılında yüzde 1.7, 2018 yılında ise 0.1 oranında gerçekleştirmiştir. Ayrıca Rusya savunma harcamalarında Çin'den sonra dördüncü ülke olmuştur (World Bank, t.y.). Ayrıca Brezilya, Türkiye ve Güney Afrika ve Endonezya da bölgelerinde önemli etkilere sahip olan yükselen güçler arasında yer almıştır. Ancak burada Endonezya'ya IMF'nin raporlarında ayrı bir yer verildiği gözlemlenmektedir. Söz konusu rapordaki Endonezya için 2019 yılından sonra yüzde beşten fazla büyüme öngörölmekte ve 2030 yılına kadar dünyanın beş büyük ekonomisi arasında

yer alacağı iddia edilmektedir. Yine aynı raporlarda 2050 yılına kadar Endonezya ile birlikte Türkiye, Meksika, Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in G7'nin yarısından daha fazlasını temsil edeceği tahmin edilmektedir (Renard, 2009: 21-30; Hawksworth ve Gordon Cookson, 2019).

BRICS kurumsal bir örgüt çatısı altında çalışmalarına başladıktan kısa bir süre sonra ekonomik gücü tahmin edilenden daha fazla büyümüş ve böylece elde ettiği ekonomik gücü uluslararası karar verme mekanizmalarıyla uyumlu hale getirmiştir. Avrupalı devletlerin Bretton Woods kuruluşlarında aşırı temsil edilmesine karşı girişilen mücadele ifade edilen durumun ilk somut göstergesi olmuş ve bunu Avrupa-Atlantik bölgesinde meydana gelen finansal ve dış borç krizi desteklemiştir. Yükselen güçler bu adaletsiz dağılımı bertaraf edebilmek adına 2010 yılında yapılan G20 Zirvelerini kendi kararlarını kabul ettirmek için bir vasıta olarak kullanmış ve önemli başarılar elde etmiştir. Şöyle ki 2010 yılında IMF oylama sisteminde değişiklik yapılmış ve yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin toplam hissesi yaklaşık olarak yüzde beş artarak yüzde kırk dörde yükselmiş ve gelişmiş ülkelerin hissesi de aynı oranda düşüş yaşamıştır. Ayrıca yükselen güçlerin IMF kota payı da yaklaşık olarak yüzde dört artarak yüzde kırk ikiye yükselmiştir. IMF'nin ardından DB oylama sistemi de reforme edilmiş ve yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin hissesi yüzde kırk yediye yükselmiştir. Ancak BRICS ülkeleri Bretton Woods kuruluşlarında eskiye nazaran daha güçlü etkilere sahip olmakla yetinmeyip, 2014 yılında Brezilya'da gerçekleşen zirvede üye ülkelerin projelerini harekete geçirmek ve diğer yükselen ve gelişmekte olan ülkelerin finansal kuruluşlarındaki çabalarını desteklemek için Yeni Kalkınma Bankası'nı kurduğunu açıklamıştır (International Money Fund, t.y.; World Bank, 2010; University of Toronto BRICS Information Centre, 2014). Bu bağlamda küresel iktisadi nizamda önemli değişiklikler gerçekleştiren ve Batı'nın etkisini sınırlandıran yükselen güçlerin, kalkınma işbirliği ve dış yardım politikalarında da AB'ye meydan okuduğu anlaşılmaktadır (Sanahuja, 2016: 2-3). Söz konusu meydan okumalar aşağıdaki gibi sıralanmıştır;

- Kalkınma çalışmalarında gelişmekte olan ülkelerin yükselişi ve Güney-Güney iş birlikleri (GGİ), geleneksel Kuzey-Güney ve donör/alıcı iş bölümünü ortadan kaldırmıştır. GGİ, AB'nin önde gelen koalisyonları olan Kuzey-Güney iş birliğinin (KGİ) güç ilişkileri, meşruiyeti ve yönetim düzenlemeleri hususunda geniş bir sorgulama yelpazesi sunmuştur,
- AB kurumları ve üye devletlerinin diğer resmi bağışçılardan daha fazla kaynak sağlamaya devam

etmesi ve daha yoğun Avrupalılaştırılmış strateji benimsemesi, GGI'nin kalkınma finansmanının kapsamının genişletilmesine ve giderek daha fazla özelleşmesine neden olmuştur,

- Küresel Güney olarak adlandırılan ve yükselen ekonomiler ve gelişmekte olan devletleri temsil eden yükselen güçler, KGI'nin geleneksel jeopolitiğine meydan okuyarak, dünyadaki yoksulluk haritasını ve küresel eşitsizlik kalıplarını değiştirmiştir.

Buraya kadar ifade edilenlere ek olarak, AB'nin karşılaşmış olduğu meydan okumalar üç farklı perspektiften ele alınabilir. Söz konusu meydan okumaların içeriğine geçmeden önce AB'nin Lizbon Anlaşması sayesinde çok taraflılık doktriniyle karakterize edilmiş bir aktör konumuna eriştiğinin ve belirli normlar etrafında kurumsallaştığının hatırlanması gerekmektedir çünkü AB için normlar sadece iktisadi ilişkileri ve politikaları değil aynı zamanda çevre ve sosyal meseleleri de kapsamaktadır. Bu bağlamda, yükselen güçler de tıpkı Avrupalılar gibi çok taraflılıktan yana tercihini yapmakta ancak bu seçimi farklı prensiplere bağlı olarak geliştirmektedir (Örneğin, yükselen güçlerin öncelikleri ekonomik büyüme ve gelişme olmakla beraber [Avrupalı devletler tarafından üzerinde durulan] çevre, sosyal politika ve insan hakları gibi meselelerin ekonomiyi sınırlandırmasına izin vermemektedirler). Bu ön bilgilendirmelerin ardından yükselen güçlerin AB'ye yönelik meydan okumalarının ilk adımı AB'nin milenyumun başlamasıyla birlikte etkin çok taraflılık modelinin küresel standart haline geleceğine ve kendisini de bu sistemde merkezi bir konuma yerleştireceğine inanarak atılmıştır. Ancak bu düşünüşün ardından yaşananlar hem AB'nin kendi gücünün limitlerini hem de onun çok taraflılık anlayışının sınırlılığını gözler önüne sermiştir. İkinci olarak, çeşitli Asya ülkelerindeki güvensizlik duygusu ve çatışma riski, bu ülkelere (BRICS zirveleri ve MIKTA toplantıları gibi) tartışma forumlarının kapsamını genişletmek, müzakere etmek ve iş birliğini geliştirmek gibi fırsatları beraberinde getirmiştir. Ancak Avrupalılar bu diyalog ve iş birliği için oluşturulan kanalları üye ülkeler arasındaki farklılıklar, sınırlı kurumlar ve taahhütlere bağlılığın zayıf olduğundan dolayı önemsiz olarak değerlendirmiştir. Son olarak, bir önceki maddede bahsedilen söz konusu tartışma düzeni yükselen güçlere uluslararası müzakere süreçlerinde önemli pozisyon hakkı tanımış ve böylece AB'nin etkin olduğu kuruluşlarda rekabetçi çok taraflı bir yapıyla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu süreç yükselen güçlerin kendi kurallarının yeterince benimsenmesine yardımcı olmasa bile Avrupalıların aşırı temsil hakkının bulunduğu

uluslararası kuruluşlardaki işleyişlerin değişimine katkı sağladığı düşünülmektedir (Keukeleire ve Hooijmaaijers, 2013; 9-12).

4) Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçlere Yönelik Geliştirdiği Politikalar

Avrupa kıtası birkaç yüz yıl önce dünya küresinin kaderini belirleyen bir aktörken, günümüzde birçok açıdan güç kaybeden ve bir dizi meydan okumayla karşılaşan bir coğrafya olarak varlığını devam ettirmektedir. Dolayısıyla AB hem uluslararası sistemdeki faaliyetlerini sürdürmek hem de karşılaştığı meydan okumalarla başa çıkabilmek için stratejik ortaklık antlaşmalarından, zirve diplomalarına ve tam üyelik perspektifine kadar çeşitli mekanizmalar içeren bir dizi ilişki düzeni kurmaktadır.

AB'nin BRICS ve MIKTA'dan gelen meydan okumalara karşı vermiş olduğu diplomatik cevaplar/önlemler seti, stratejik ortaklık antlaşmaları ve zirvelerden oluşmaktadır. Çok taraflı bir düzenin baskın karakteri olan stratejik ortaklık anlayışı, Birliğin dış politika araçlarından birini temsil etmektedir. Stratejik ortaklık, gerçek bir ortaklık için ilkeler kümesi oluşturmayı, sektörel altyapıyı geliştirmeyi ve taraflar arasındaki öncelikli konuları belirlemeyi ve onlara odaklanmayı amaçlamaktadır. Bu ortaklıklar hem AB'nin etkin çok taraflılık anlayışına yönelik taahhütlerinin gerçekleştirilmesiyle uyum içerisinde hareket etmekte hem de BM'nin etkin çok taraflı yapısının temelini oluşturmaktadır. AB'nin stratejik diplomasisinin ana unsurlarından biri de zirve diplomalarıdır. Zirveler, diplomasının temsil ve müzakere gibi unsurlarını belirli kombinasyonlarda ve zamanlarda bir araya getirdikleri için stratejik oluşumlar olarak nitelendirilirler. AB'nin bazı ülkeler veya uluslararası kuruluşlarla düzenlemiş olduğu bu zirvelerde, münasebetlerin sağlam bir temelde somutlaştırılması için ekonomi gibi temel meselelere odaklanılmaktadır ve bu sayede stratejik ortaklığın altyapısı olarak faaliyet göstermektedir (Smith, 2016: 121-123; Smith, 2013: 664-665; Keukeleire ve Hooijmaaijers, 2013: 12-13).

Yaklaşımlar	
1.	Stratejik meseleler, stratejik ortaklık için değerlidir.
2.	Stratejik ortaklık, somut konulardaki iş birliğinden başlamaktadır.
3.	Zirveler, stratejik ortaklığın parçasıdır.
4.	Stratejik ortaklık, ikili ilişkilerin ötesine geçmektedir.

5.	Stratejik ortaklık, etkin çok taraflılıkla uyum içerisinde çalışmaktadır.
6.	Stratejik ortaklık, bölgesel yaklaşımlarla çalışmaktadır.
7.	Stratejik ortaklık, daha geniş stratejik çerçevenin bir parçasıdır.
8.	Stratejik ortaklık, ileri seviyede koordinasyon gerektirmektedir.
9.	Stratejik ortaklık listesi esnekler.
10.	AB için transatlantik ortaklık stratejik bir varlıktır.

Tablo 4: Thomas Renard'ın Temel Yaklaşımları (Renard, 2012).

Tablo 4 incelendiğinde AB'nin yükselen güçlere yönelik geliştirdiği stratejik ortaklık konseptine rehberlik eden ana yaklaşımların açıklandığı görülmektedir. Renard, Lizbon Antlaşması'ndan sonraki süreçte Birliğin dış politikasının temelini etkin çok taraflılık mucibince dizayn ettiğini ve yükselen güçler ile kurduğu iş birliğinin hedeflenen doğrultuda gerçekleşmesi için üye devletler ile kurumlar arasındaki uyumsuzluğun giderilmesini amaçladığını ve bu bağlamda ortaklığın kapsamının siyaset ve güvenlik alanlarından iktisadi konulara doğru genişlediğini ileri sürmüştür.

	AB'nin İlgili Ülke İle İthalatı (milyar euro)	AB'nin İlgili Ülke İle İhracatı (milyar euro)	Dış Ticaret Hacmi (milyar euro)	AB'nin İlgili Ülke İle Dış Ticaret Hacmindeki Sıralaması	İlgili Ülkenin AB İle Olan Dış Ticaret Hacmindeki Sıralaması
Brezilya	26,7	32,2	59,03	2	13
Rusya	144,4	87,7	232,1	1	5
Hindistan	39,5	38,2	77,7	1	10
Çin	362,01	198,2	560	1	2
Güney Afrika	18,9	23,02	41,9	1	19
BRICS Toplamı	591,5	379,3	970,8	-	-
Meksika	24,2	37,5	61,8	3	11
Endonezya	14,3	9,4	23,7	4	32
Güney Kore	47,3	43,3	90,7	3	9
Türkiye	69,7	68,2	138	1	6
Avustralya	8,2	30,8	39	3	21
MIKTA Toplamı	163,7	189,2	353,2	-	-

Tablo 5: AB'nin BRICS ve MIKTA Ülkeleri ile Ticaret İlişkisi-2019 (European Commission, 2019).

Biraz önce bahsedildiği üzere, AB'nin yükselen güçlere yönelik geliştirdiği stratejik ortaklık müessesesinin alçak politikaya doğru genişleyip genişlemediği Tablo 5 kullanılarak saptanacaktır. Dolayısıyla Tablo 5 incelendiğinde AB ile BRICS ve MIKTA ülkeleri arasında 1,5 trilyon euroya yaklaşan ticaret hacminin olduğu görülmektedir. AB'nin bu ülkelerle yapmış olduğu ticarete ekseriyetle üst sıralarda olduğu tetkik edilirken; söz konusu yükselen güçlerin AB ile yapmış olduğu ticaret sıralamasında ise ilk on ülke içerisinde beşinin yer aldığı ve AB'nin yaklaşık olarak ticaret hacminin yüzde otuz üçünü oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu anlatılanlar mucibince tarafların birbirleriyle ticaret yapmak konusunda istekli oldukları hissedilmekte ve Renard'ın (2012) belirtmiş olduğu üzere stratejik ortaklığın somut konulardaki iş birliklerinden ortaya çıktığı kanıtlanmaktadır.

Stratejik ortaklık çerçevesinin her ne kadar olumlu yönleri ifade edilse de aslında eksik taraflarının da varlığı bilinen bir durumdur. Bu doğrultuda antlaşmalar minvalinde meydana gelen ilk problem, stratejik ortaklık konseptinin neyi ifade ettiği ve üye devletler arasındaki algılanmış biçimi hakkındaki belirsizlik olmuştur. Şöyle ki çeşitli yıllık zirveler ve toplantılar haricinde, stratejik ortaklığın hangi anlama geldiği açıklığa kavuşturulamamıştır. İkinci olarak, stratejik ortaklığın taraflar arasındaki ilişkilere yeni bir dinamizm katmak, tutarlı ve eşgüdümlü uzun vadeli çerçeve sağlamak için fırsat sunduğu göz önüne alındığında, hangi politika alanlarında, hangi ortak hedef ve eylemlerin gerçekleştirileceği tam anlamıyla belirlenemediği için bu durumun konseptin etki kapasitesini azalttığı düşünülmektedir. Üçüncü olarak, AB tarafında bu ortaklığa liderlik yapacak kurumun muğlaklığı hususunda yaşanmaktadır. Örneğin, Avrupa Konseyi Başkanı ve Yüksek Temsilci müzakerelerde kilit aktörler olarak öne çıkarken, daha spesifik alanlarda verilen taahhütler genellikle Komisyonun etki alanına girmektedir. Son olarak, stratejik ortaklık tarihi ve kültürel miras mucibince odak devletlerle bireysel olarak düzenlendiği için tek bir şablonun belirlenemediği ortaya çıkmaktadır ve böylece birbirinden bağımsız bir şekilde gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır (Hess, 2012: 2; Renard, 2009: 39-40; Smith, 2016: 122-123).

Bu ifade edilenlerden hareketle, AB'nin yükselen güçlerden gelen meydan okumaları bertaraf etmek ve küresel arenadaki varlığını devam ettirmek için (içerisinde stratejik ortaklık konseptinin de yer aldığı) bir dizi münasebetler serisini tercih ettiği görülmektedir. Somut konulardaki iş birliklerinden başlayan stratejik ortaklık, tarafların birbirleriyle daha geniş koordinasyon içerisinde kalmalarına olanak sunmuş ve bu

bağlamda ekonomi gibi stratejik meselelerle ilgilenerek, münasebetleri bir üst noktaya taşımıştır. Ancak söz konusu iş birliği çerçevelerinin algılanışı, anlamı ve yönetimi hususunda muğlaklıkların yaşandığı tespit edilmiş ve bu durumun konseptin etki kapasitesini olumsuz bir şekilde etkilediği görülmüştür.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından altı Avrupa devleti ekonomik yapılanmalarını yeniden dizayn etmek ve aralarında tek sesliliğe doğru ilerlemek için Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'nu kurmuştur.

Avrupalı karar vericiler tarihte ilk defa egemenliklerinin bir bölümünü uluslarüstü yapılanmaya devrederek, Avrupa Bütünleşmesini başlatmış ve dönemlerin şartlarına göre çeşitli süreçleri deneyimlemiştir. Avrupa Tek Senedi'nden Maastricht Antlaşması ve Lizbon Anlaşması'na kadar birçok hukuki üstlenmeyi yerine getiren Topluluk, bu süre dahilinde bugünkü AB formunu kazanmış ve küresel arenada karşılaşabilecekleri zorluklar bağlamında tek bir hukuki varlığa tahavvül etmek isteğini açıkça belirterek, farklı coğrafyalarda münasebetlerinin olduğu aktörlerin desteğini kaybetmemek ve diplomatik temaslarını çeşitlendirmek için gerekli altyapıyı hazırladıklarını düşünmüşlerdir (Schwarze, 2006). Ancak şimdi hem bu hedeflere hem de Batının geliştirdiği liberal düzene BRICS ve MIKTA gibi yükselen güçler tarafından meydan okunmaya başlamıştır. Nitekim 2008 yılında Avrupa-Atlantik bölgesini önemli derece etkileyen Küresel Ekonomik Krizi yukarıda ifade edilenlerin göstergesi olmuş ve böylece yükselen güçlerin küresel yönetim sürecinde önemli referans nesnelere biri haline gelmesine yardımcı olmuştur. Şöyle ki, yükselen güçler Avrupa devletlerinin bu krizi en az hasarla atlattığı için IMF tarafından sağlanan fonun bir kısmını karşılamış ve bu durum neticesinde ekonomik potansiyellerini açığa çıkarmışlardır. Yükselen güçler bu krizle birlikte AB'nin çeşitli lokasyonlarda geniş açılı politika yürütememesinden dolayı birkaç yıl öncesine kadar öncü konumda olduğu Sahraaltı Afrika gibi bölgelerde oluşan güç boşluklarını doldurmaya çalışmış, kalkınma işbirliklerini genişletmiştir. Ayrıca yükselen güçler Batılı devletlerin önemli ağırlığa sahip olduğu Bretton Woods kuruluşlarında daha fazla söz sahibi olabilmek için küresel yönetim mekanizmalarını kullanmış ve böylece hem oylamalarındaki etkinliği hem de kota payları artış göstermiştir.

AB yükselen güçler tarafından kaynaklanan bu meydan okumalara karşı durabilmek için çeşitli dış politika enstrümanlarını kullanarak politikalar üretmeye çalışmıştır.

Stratejik ortaklık konsepti ve zirve diplomasiyi biraz önce ifade edilen siyasi mekanizmalar arasında yer almıştır. Bilhassa ticaret gibi somut işbirliği çerçevelerinden başlayan bu mekanizmalar, AB ile yükselen güçler arasındaki münasebetleri bir üst noktaya taşımış ancak bu mekanizmaların idaresi ve algılanışı üzerinde muğlaklıkların yaşandığı tetkik edildiği için mevcut işbirliğine arzu edilen ölçüde destek vermediği anlaşılmıştır. Bu mucip üzere stratejik ortaklığın tarihsel arka planda yer alan bağlar dahilindeki yükselen güçlerle şahsi olarak gerçekleştirildiği ve bu nedenle tek bir modelin ortaya konulmadığı anlaşılmıştır.

Extended Abstract

The United States (US) and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) emerged as two superpowers who could lead other states involved in the system during the Cold War period that emerged after World War II. The winner of this period, which lasted nearly forty-five years, was the US-led Western bloc, while the USSR was divided into fifteen independent states and placed on the losing side. In the process that followed these developments, the US took advantage of its former rival's status and became a unipolar force in the system. However, the terrorist attacks on September 11, 2001, showed that the system is not unipolar. After the attacks, American decision-makers declared war on terror and sought support from the international community. However, the international community did not respond wholeheartedly to the wishes of the US, and the system's unipolarity has become questionable. In this context, researchers such as Morton A. Kaplan (2005), who have analysed the system, claimed that the contemporary world order was transformed into a multilateral structure. In this new multilateral structure, some of the actors are rising powers who have significant global and regional influence, thanks to their economic structures and military capabilities and demographics. In this manner, the concept of rising power was first used in 2001 by economist Jim O'Neill. O'Neill examined the major economic and social indicators of Brazil, Russia, India, and China and argued that they would have significant market share and political influence in the near future. This conceptualisation of O'Neill has come to be used widely. The authors who continue their work in line with these statements considered the rising powers as a manifestation of the challenges to the established powers and drew attention to their increasing capacity for influence.

Rising powers took the first step of their challenge to the established powers and European Union (EU) with the 2008

Global Economic Crisis. Until the crisis of the global economic order, the EU accepted the countries as members, which gained their independence from the USSR and created wider security structures. However, the EU has emerged from this crisis by losing more power than the rising powers. So much so that the BRICS countries provided approximately ten per cent of the aid packages prepared by various economic circles to help European countries to overcome the crisis, and thus their economic potentials were experienced. Besides, after the BRICS and MIKTA countries discovered their economic potential, they realised their challenge not only on finance but also on other specific issues. In particular, BRICS and MIKTA countries have taken action to create their own influence in sub-Saharan Africa, where the EU previously played a leading role in security and sustainable development issues. Based on these explanations, in the 2000s, both the rising powers, whose capacity to influence the international system and the economic crisis in 2008, which affected almost the entire global arena, did not allow the EU to pursue a wide-ranging policy.

The EU has developed some set of measures to cope with the challenges. The set of measures consisted of strategic partnership agreements and summits. Based on this set of measures, economic interests and special foreign policy instruments have been developed. In this way, the EU wanted to maintain its role in the system as a global actor. However, studies evaluating these sets of measures have argued that uncertainties prevail about the meaning of these concepts, what developments they lead to, the perception among member states, and who and which institution will lead this partnership. Besides, it was stated that the strategic partnership mechanism did not approach the rising powers at an equal level. It has been alleged that these partnerships were developed independently of each other with relevant rising powers based on historical and cultural relations in line with the national objectives of the EU member states and were organised individually. Therefore, the studies have argued that these uncertainties reduce the impact capacity of strategic partnerships.

Within the scope of this study, the process of institutional change that the EU has experienced with historical background has been examined. Then, it was observed that the EU faced challenges from the rising powers with the millennium. As a response, the EU has developed strategic partnership mechanisms and summit diplomacy to overcome the challenges it has faced, but their capacity has been controversial.

Kaynakça

2015 Turkish Presidency in G20. (t.y.). About G20. Erişim tarihi 17 Mart 2020 <http://g20.org.tr/about-g20/>.

2019 Brazilian Presidency in BRICS. (2019). Previous Summits. Erişim tarihi 7 Şubat 2020 <http://brics2019.itamaraty.gov.br/en/about-brics/previous-summits>.

Akdemir, E. (2018). Avrupa Birliği'nin Dış İlişkileri ve Politikası: Avrupa Birliği'nin Bütünleş(eme)mesi Üzerine Bir İnceleme. Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, 17(2), 181-218.

BBC News. (1998). Boom to Bust: Asia's Economic Crisis. Erişim tarihi 6 Nisan 2020 http://news.bbc.co.uk/2/hi/special_report/1998/asian_economic_crises/45468.stm.

BBC News. (2003). Europe and Iraq: Who Stands Where?. Erişim tarihi 20 Mart 2020 <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/2698153.stm>.

BBC News. (2019). Gabon President Bongo Back Home a Week After Failed Coup. Erişim tarihi 18 Nisan 2020 <https://www.bbc.com/news/world-africa-46885467>.

Büyüktanır, D. (2010). Dış İlişkiler Kapsamında Avrupa Birliği'nin Tüzel Kişiliği ve Lizbon Antlaşması. Uluslararası İlişkiler, 7(27), 87-110.

China Daily. (2017). Themes and Results of BRICS Summits Over The Decade. Erişim tarihi 9 Şubat 2020 http://www.chinadaily.com.cn/world/2017brics/2017-09/01/content_31369213.htm.

Çolakoğlu, S. ve Hecan, M. (2016). Turkey in Global Governance: An Evaluation of Turkey's G20 Presidency and the Antalya Summit 2015. Global Summitry, 2(2), 143-160.

Delegation of the European Union to Turkey. (t.y.). Single European Act. Erişim tarihi 23 Mart 2020 https://www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2016-08/SingleEuropeanAct-TekSenet_o.pdf.

Dinan, D. (2007). Fifty Years of European Integration: A Remarkable Achievement. Fordham International Law Journal, 5(31), 1118-1142.

Drummond, P. ve Liu, E. X. (2013). Africa's Rising Exposure to China: How Large Are Spillovers Through Trade?. IMF Working Paper, 13, 4-24.

Engin, B. ve Baba, G. (2015). MIKTA: A Functioning Product of "New" Middle Power-ism?. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 11(42), 1-40.

Erarslan, C. ve Timurtaş, M. E. (2015). Avrupa Borç Krizinin Seçilmiş Ülke Örnekleri Üzerindeki Etkileri. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2), 17-54.

European Commission. (2019). Statistic. Erişim tarihi 21 Mayıs 2020 <http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/statistics>.

European Commission. (2020). Brexit in Brief. Erişim tarihi 22 Mart 2020 https://ec.europa.eu/info/european-union-and-united-kingdom-forging-new-partnership/brexit-brief_en.

European Parliament. (2020). The Treaty of Lisbon. Erişim tarihi 19 Mart 2020 <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/5/the-treaty-of-lisbon>.

European Union. (t.y.). Treaty on European Union. Erişim tarihi 23 Mart 2020 https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.

Eurostat (2019). Database. Erişim tarihi 18 Şubat 2020 <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

Gardner, H. 2019. *IR Theory, Historical Analogy and Major Power War*, Cham: Palgrave Macmillan.

Global Firepower (2019). 2018 Military Strength Ranking. Erişim tarihi 7-18 Şubat 2020 <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.asp>.

Griffiths, M., O'Callaghan, T. ve Roach, S. C. (2007). *International Relations: The Key Concepts*. London: Routledge.

Hameiri, S. ve Jones, L. (2015). Rising Powers and State Transformation: The Case of China. *European Journal of International Relations*, 22(1), 72-98.

Hashiru, M. ve Tüfekçi, Ö. (2018). Putting The 'N' or Replacing The 'S' in The BRICS? Nigeria's Rise As An Emerging Power. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 16(3), 11-23.

Hawksworth, J. ve Cookson, G. (2009). Beyond the BRICs: A Broader Look at Emerging Market Growth Prospects. Erişim tarihi 25 Nisan 2020 https://www.pwc.com/la/en/publications/assets/world_2050_brics.pdf.

Heywood, A. (2013). *Küresel Siyaset*, (N. Uslu ve H. Özdemir, Çev.). Ankara: Adres Yayınları.

Hürriyet. (2009). Karadan Girdi. Erişim tarihi 29 Mart 2020 <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/karadan-girdi-10695236>.

International Money Fund (2019). World Economic Outlook Database – 2017. Erişim tarihi 7 Şubat 2020 <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/02/weodata/index.aspx>.

International Money Fund (t.y.). Quota and Voting Shares Before and After Implementation of Reforms Agreed in 2008 and 2010. Erişim tarihi 9 Mayıs 2020 https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2011/pdfs/quota_tbl.pdf.

Kaplan, M. A. (2005). System and Process in International Politics. Colchester: The ECPR Press.

Karagöl, E. T. (2014). Kıtalar Arası Ekonomik İşbirliği: MIKTA. Seta Perspektif, (62), 1-5.

Keukeleire, S. ve Hoojmaaijers, B. (2013). The BRICS and Other Emerging Powers Alliances and Multilateral Organisations in the Asia-Pacific and the Global South: Challenges for the European Union and Its View on Multilateralism. JCMS: Journal of Common Market Studies, 52(3), 582-599.

Kımk, H. ve Tüfekçi Ö. (2018). Rising Powers and the Dynamics of Conflict and Cooperation within Eurasia. Ö. Tüfekçi, H. Tabak ve R. Dağ (Der.), Politics of Conflict and Cooperation in Eurasia içinde (ss. 18-36). Newcastle Upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Kingah, S. (2011). Increasing Influence of BRICs in Africa: How Should The EU Respond?. Trade Negotiations Insights, 10(4), 10-12.

Lawson, S., Heacock D. ve Stupnytska A. (2007). Beyond the BRICS: A Look AT the ‘Next 11’. Erişim tarihi 6 Ocak 2020 <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/brics-book/brics-chap-13.pdf>.

Hess, N. M. (2012). EU Relations With “Emerging” Strategic Partners: Brazil, India and South Africa. German Institute of Global and Area Studies, 4, 1-7.

Miller, M. C. (2016). The Role of Beliefs in Identifying Rising Power. The Chinese Journal of International Relations Politics, 9(2), 211-238.

Ministry of Commerce People’s Republic of China (2018). Statistic on China-Africa Bilateral Trade in 2017. Erişim tarihi 19 Nisan 2020 <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/lanmubb/AsiaAfrica/201803/20180302719613.shtml>.

Mor, H. (2010). Avrupa (Birliği) Bütünleşme Süreci ve Sorunları. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13(1), 499-541.

Narlikar, A. (2013). Introduction: Negotiating The Rise of New Powers. *International Affairs*, 89(3), 561-577.

O'Neill, J. (2001). Building Better Global Economics BRICs. Erişim tarihi 5 Ocak 2020 <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/build-better-brics.pdf>.

O'Neill, J. (2014). The Mint Countries: Next Economic Giants?. Erişim tarihi 5 Ocak 2020 <https://www.bbc.com/news/magazine-25548060>.

Official Website of MIKTA. (2020). History. Erişim tarihi 9 Şubat 2020 <http://www.mikta.org/about/history.php>.

Parlar Dal, E. (2018). 10. Güney Afrika Zirvesi, BRICS Plus ve Türkiye. Erişim tarihi 10 Şubat 2020 <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/10-guney-afrika-brics-zirvesi-brics-plus-ve-turkiye/1214365#>.

Patrick, S. M. (2018). MIKTA in The Middle: A Little-Known Multilateral Group Turns Five. Erişim tarihi 28 Şubat 2020 <https://www.cfr.org/blog/mikta-middle-little-known-multilateral-group-turns-five>.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. (2018). MIKTA Foreign Ministers' Statement on MIKTA'S Fifth Anniversary. Erişim tarihi 25 Şubat 2020 <http://www.mfa.gov.tr/data/mikta-ortak-aciklama.pdf>.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. (2020). Turkey-Africa Relations. Erişim tarihi 23 Nisan 2020 <http://www.mfa.gov.tr/turkey-africa-relations.en.mfa>.

Renard, T. (2009). *A BRIC in The World: Emerging Powers, Europe and The Coming Order*. Gent: Academia Press.

Renard, T. (2010). *G20: Towards a New World Order*. *Studia Diplomatica*, 63(2), 7-21.

Renard, T. (2012). The EU Strategic Review: Ten Guiding Principles. Erişim tarihi 15 Mayıs 2020 [https://www.ies.be/files/private/28\)%20Renard%20-%20Ten%20Guiding%20Principles.pdf](https://www.ies.be/files/private/28)%20Renard%20-%20Ten%20Guiding%20Principles.pdf).

Rosenau, J. N. (1995). Governance in the Twenty-first Century. *Global Governance*, 1(1), 13-43.

RussiaToday. (2012). Are MIST Countries Becoming the New BRICS?. Erişim tarihi 6 Şubat 2020 <https://www.rt.com/business/mist-fund-investment-growth-039/>.

Russia Today (2014). BRICS Establish 100 Billion Dollar Bank and Currency Pool to Cut Out Western Dominance. Erişim tarihi 16 Şubat 2020 <https://www.rt.com/business/173008-brics-bank-currency-pool/>.

Sanahuja, J. A. (2015). Global Development and The Rise of Emerging Powers: The EU Cooperation Policy, Between Accommodation and Change. 23rd International Conference of Europeanists Bildiriler Kitabı, Philadelphia, 1-25.

Schwarze, J. (2006). The Development of the European Union From A Common Market to A Political Union. *Restitution Law Review (RLR)*, (23), 91-98.

Smith, M. (2013). Beyond The Comfort Zone: Internal Crisis and External Challenge in The European Union's Response to Rising Power. *International Affairs*, 89(3), 653-671.

Smith, M. (2016). The EU, Strategic Diplomacy and The BRIC Countries. M. Smith, S. Keukeleire ve S. Vanhoonacher (Der.), *The Diplomatic System of the European Union içinde* (ss. 115-128). New York: Routledge.

SIPRI. (2020). Biggest Military Spenders. <http://visuals.sipri.org>.

Soko, M. ve Qobo, M. (2016). Can the BRICS Countries Serve As Economic Drivers in Africa. Erişim tarihi 19 Nisan 2020

<http://gnp.advancedmanagement.net/article/2016/12/can-brics-countries-serve-economic-drivers-africa>.

Tank, P. (2012). The Concept of Rising Power. Norwegian Peacebuilding Resource Centre (NOREF), 1-4.

Thakur, R. (2014). How Representative are BRICS?. *Third World Quarterly*, 35(10), 1791-1808.

The Guardian. (2011). How UNESCO Countries Voted on Palestinian Membership. Erişim tarihi 29 Mart 2020 <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/01/unesco-countries-vote-palestinian-membership>.

The Times (2011), Where are You Guys? Gabon's Leader Asks The West, as China Head Race to Invest. Erişim tarihi 19 Nisan 2020 <https://www.thetimes.co.uk/article/where-are-you-guys-gabons-leader-asks-the-west-as-chinese-head-race-to-invest-spc9d2ccr6s>.

Thesiko, M. ve Wyk, J. A. (2019). The Quest for African Permanent Membership of The UNSC: A Comparative Assessment of Nigeria and South Africa's Eligibility. Oluwaseun Tella (Der.), *Nigeria-South Africa Relations and Regional Hegemonic Competence içinde* (ss. 48-49). Cham: Springer.

Tüfekçi, Ö. (2016). Yükselen Güçler ve Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar. Erman Akıllı (Ed.), *Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar içinde* (101-119). Ankara: Nobel Yayıncılık.

University of Toronto BRICS Information Centre. (t.y.). Sixth BRICS Summit–Fortaleza Declaration. Erişim tarihi 16 Şubat 20 <http://brics.itamaraty.gov.br/press-releases/214-sixth-brics-summit-fortaleza-declaration>.

United Nations Conference on Trade and Development. (2018). Foreign Direct Investment to Africa Fell by 21% in 2017, Says UN report. Erişim tarihi 21 Nisan 2020 <https://unctad.org/en/pages/PressRelease.aspx?OriginalVersionID=461>.

Weaver M. ve McCarthy T. (2012). UN General Assembly Recognises Palestinian State-As It Happened. Erişim tarihi 29 Mart 2020 <https://www.theguardian.com/world/middle-east-live/2012/nov/29/egypt-crisis-morsi-constitution-live>.

Wilson, D. ve Purushothaman R. (2003). Dreaming with BRICs: The Path to 2050. Erişim tarihi 15 Ocak 2020 <https://www.goldmansachs.com/insights/archive/archive-pdfs/brics-dream.pdf>.

World Bank. (t.y.). Russian Federation. Erişim tarihi 25 Nisan 2020 <https://data.worldbank.org/country/russian-federation?view=chart>.

World Bank. (2010). World Bank Voice Reform: Enhancing Voice and Participation of Developing and Transition Countries in 2010 and Beyond. Erişim tarihi 9 Mayıs 2020 [http://siteresources.worldbank.org/DEVCOMMINT/Documentation/22553921/DC2010-006\(E\)Voice.pdf](http://siteresources.worldbank.org/DEVCOMMINT/Documentation/22553921/DC2010-006(E)Voice.pdf).

World Bank. (2019). Data. Erişim tarihi 11 Şubat 2020 https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?most_recent_year_desc=false.

World Trade Organization. (2019). World Trade Statistical Review 2017. Erişim tarihi 7 Şubat 2020 https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2017_e/wts17_toc_e.htm.

¹ MINT akronimi, Meksika, Endonezya, Nijerya ve Türkiye'den; MIST akronimi, Meksika, Endonezya, Güney Kore ve Türkiye'den; Next-11 ise Bangladeş, Mısır, Endonezya, İran, Güney Kore, Meksika, Nijerya, Pakistan, Filipinler, Türkiye ve Vietnam'dan oluşmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. O'Neill, 2014; RussiaToday, 2012; Lawson, Heacock ve Stupnytska, 2007.

² G6, ABD, Japonya, Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya'nın küresel iktisadi ve finansal meseleleri tartışmak ve fikir alışverişini yapmak amacıyla 1975 yılında oluşturdukları gruba verilen isimdir. G6, 1976 yılında Kanada'nın ve 1997 yılında Rusya'nın katılımıyla birlikte G8'e dönüşmüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Council on Foreign Relations, 2014.

³ globalfirepower.com, 2006 yılından itibaren ülkelerin ordu güçlerini hesaplamak için onların sahip olduğu doğal kaynaklardan, finans ve lojistiğe, insan gücünden, kara ve deniz kabiliyetine kadar yaklaşık olarak ellinin üzerine faktörü göz önüne alarak, her yılın sonuna doğru PwrIdx (Power Index) puanları doğrultusunda Küresel Ateş Gücü Sıralaması'nı hazırlamaktadır. globalfirepower.com'un hazırladığı bu değerlendirmeler, birçok akademik çalışmada kullanılmıştır. Örneğin, Hall Gardner tarafından 2019 yılında hazırlanan "Uluslararası İlişkiler Teorisi, Tarihsel Benzetim ve Büyük Güç Savaşı" isimli eserde, Türkiye, ABD, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin askeri kapasitelerini ve savunma harcamalarını ifade edebilmek için 2018 Küresel Ateş Gücü sıralamasından yararlanmıştır. Ayrıca bir diğer örnek ise 2019 yılında Michael Thesiko ve Jo-Ansievean Wyk'ın kaleme aldığı "UNSC'nin Afrika Daimi Üyelik Macerası: Nijerya ve Güney Afrika'nın Uygunluğunun Karşılaştırmalı Değerlendirmesi" eserinde, Nijerya ve Güney Afrika'nın savunma bütçesi ve aktif askeri insan gücü indeksini ve sıralamasını öğrenmek için globalfirepower.com tercih edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gardner, 2019.; Thesiko ve Wyk, 2019.

⁴ 1999 yılında Asya finansal krizinin ardından Merkez Bankası Başkanlarının ve Maliye Bakanlarının toplantısıyla başlatılan G20, 2008 küresel finansal krizinin etkilerini hissettirmeye başladığı bir dönemde ilk resmi zirvesini gerçekleştirmiş ve küresel yönetim mekanizmasının en muvaffakiyet kazanmış örneklerinden birisini temsil etmiştir. G20, 1999 yılında forum olarak kurulduğundan beri küresel iktisadi kriz, ulus-ötesi terörizm ve iklim değişikliği gibi küresel meseleleri tartışarak, küresel arenada meydana gelen zorluklarla başa çıkmaya çalışan bir platform haline gelmiştir. Bu platformun büyük çapta gündem belirleyebilmesi ve kapsayıcı ve temsili bir temele sahip olması en temel özellikleri arasında kabul edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Engin ve Baba, 2015: 11; 2015 Turkish Presidency in G20, t.y.

⁵ Irak'ın işgali, AB üye devletlerinin ortak dış politika oluşturma konusundaki tek başarısızlığı değildir. Aynı zamanda AB'nin müşterek bir zeminde buluşamadığının göstergeleri İsrail'in Gazze'ye yönelik başlattığı Dökme Kurşun Operasyonu ve Filistin'in UNESCO ve BM Gözlemci Devlet üyeliği için gerçekleştirilen oylamalar olmuştur. Hürriyet, 2009.; The Guardian, 2011.; Weaver ve McCarthy, 2012.

KİTAP İNCELEMESİ / BOOK REVIEW

**DİJİTAL SAVAŞLAR: APPLE, GOOGLE,
MICROSOFT VE İNTERNET SAVAŞLARI**

Charles Arthur

(Çev. Ali Önsen)

Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017

Ayşegül İNCESU*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 01.06.2020

Düzeltilme Tarihi // Revised 03.06.2020

Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 10.06.2020

The Guardian'ın teknoloji editörü olan Charles Arthur, teknoloji endüstrisindeki bütün üst düzey kişilerle tanışma fırsatına sahip olduğu için Apple, Google ve Microsoft'un etkinliklerinin haberleştirilmesi konusunda deneyim sahibi olarak görülmektedir. Charles Arthur, Dijital Savaşlar: Apple, Google, Microsoft ve İnternet Savaşları başlıklı kitabının giriş kısmında dijital dünyadaki değişimlerin içerisine giren ve ilk defa 1998'de aynı ortamı paylaşan Apple, Microsoft ve Google'ın dijital arenanın farklı kesimlerini denetim altına almak için bir dizi savaşa giriştiklerini, silahlarının ise donanım, yazılım ve reklamcılık olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda Dijital Savaşları ele alırken merceğini Apple, Google ve Microsoft'a odaklayan Arthur, çalışmasını temelde sekiz bölüme ayırmış ve bu bölümleri de kısımlara ayırarak adım adım dijital ortamda gerçekleştirilen savaşları okuyucuya aktarmıştır. Arthur tarafından yazılan kitap, günümüzde etkisi ve önemi artan siber uzayda yaşanan olaylar dikkate alındığında bu alana dair

* Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, aysegul.incesu7@gmail.com

yapılan araştırma ve çalışmalar için örnek oluşturabilecek nitelikte gösterilebilir.

Arthur çalışmasında öncelikle 1998 yılında aynı dijital ortamda yer alan üç şirket ve CEO'ları hakkında bilgi vermiş; yetenekleri, amaçları, hedefleri ve çekişmeleri hakkında okuyucuya bir çerçeve çizmek adına konuya giriş niteliğinde bilgiler sunmuştur. Arthur, yer yer karşılaştırmalara da yer verdiği çalışmasında; sermaye sorununa değinmiş ve işlemci maliyetlerinin düşmesi, internetin ulaştığı alanın genişlemesi, cep telefon sayılarının artması ile tüketici güçlerin alım gücü gibi dört kuvvet nedeniyle bahsi geçen şirketlerin birbirinden farklı olmalarına rağmen kesiştiklerini öne çıkarmıştır.

Egemenliğini diğer alanlara yaymak amacıyla Windows'taki tekeli kötüye kullanması nedeniyle Microsoft'a açılan antitröst davasına da çalışmasında yer veren Arthur, davanın odağında Internet Explorer olduğunu belirtmiş ve Microsoft'un, Internet Explorer'ı etkin bir tekel payına ulaşmak için ücretsiz olarak verdiğine dikkat çekmiştir. Hisse senedi piyasasının ise mahkeme kararından etkilenmediğini ifade etmiştir. Ayrıca dava sonucunda 2000 Nisan'ında biri sistemi üreten, diğeri ise uygulama geliştiren şirket olmak üzere Microsoft'un ikiye bölünmesinin gündeme geldiği ancak 2001 yılındaki uzlaşmayla ve birtakım koşulları –üç kişilik bağımsız bir heyete kaynak kodlarına, kayıt ve sistemlerine tam giriş yetkisi verilmesi, Microsoft içindeki bir departman başka bir departmana belirli bir ürün için API'ler açıyorsa bunların herkesin erişimine açık olması gibi- kabul etmek zorunda kalmasıyla bölünmekten kurtulduğunu belirtmiştir. Burada Arthur'un aslında dikkat çekmek istediği Microsoft'un antitröst davaları ile yıpranmış olduğudur.

Charles Arthur çalışmasında, Microsoft'un egemen olduğu ve Netscape'le giriştiği savaşı hem cephede hem de cephe gerisinde kazandığı bir dönemde, Google'ın arama motoru özelliğiyle ortaya çıkışını ve oluşan savaş ortamını okuyucunun dikkatine sunmuştur. Bu bağlamda Microsoft'un başlangıçta Adalet Bakanlığı'nın açtığı davayla boğuşması ve arama motorunu ciddiye almamasını, Google'ın ise bu durumdan faydalanıp ekibini sağlam kurmasını, sitesini güçlendirmesi için attığı adımları –hız, AdWords vb.-, yaptığı anlaşmaları, halka açılmasını kısaca geçtiği aşamaları başarılı bir şekilde aktarmıştır. Arthur, Microsoft'un daha sonraları arama motorunun önemini keşfetmesi üzerine Mazlum projesi ile savaş alanına dâhil olmasını ancak Microsoft'un bilmediği bir alanda savaşması ve yanlış seçimleri nedeniyle (Overture'ı satın alıp almama konusu gibi) nasıl yenilgiye uğradığını yine okuyucuya başarılı bir şekilde göstermiştir. Dolayısıyla Arthur,

dijital ortamda dengelerin bir anda nasıl değişebileceğine dair güzel bir örnek sunmuştur.

Arthur (2017: 121), Apple'ın da tıpkı Google gibi bir “devi uyandırmamak için” elinden gelenin en iyisini yaparak Microsoft'u nasıl yenilgiye uğrattığını ele almış ve bu bağlamda Google'ın arama motoru ile zafer kazandığı dijital ortamda Apple'ın da dijital müzik çalar piyasasında bu başarıyı elde ettiğine dikkat çekmiştir. Apple'ın iPod ve iTunes ile yakaladığı üstünlüğü; gizlen-saldır yaklaşımıyla, karmaşık teknolojiyi basitleştirmesiyle, ünlüler aracılığı ile yaptığı reklamların etkileyciliğiyle, çevrimiçi mağazasıyla, yeni modelini piyasaya sürmeden önce stoklarını eritmesi ve neyin gelmekte olduğunu ekosisteme söylememesiyle başardığını vurgulayan Arthur'a göre Microsoft'un geride kalmasının sebebi başlangıçta Apple'ın yükselişinin farkında olmaması, daha sonra ise PlayForSure, Janu ve Zune gibi attığı adımların karmaşık olması, önce piyasaya sürüp sonra düzeltmesi ve abonelik gerektirmesinin yanı sıra yatay olarak bölümlenmiş iş modeline saplanıp kalması olmuştur. Arthur burada Microsoft'un önce tehlikeyi fark edememesi, fark ettiğinde ise geriden gelip arayı kapatma konusunda başarısız olduğunu kanıtlamıştır. Yani Microsoft bir kez daha savaşı kaybetmiştir.

Arthur (2017: 307), daha sonra hayatımızın önemli bir parçası haline gelen, “cebimizdeki bilgisayar” diyebileceğimiz akıllı telefonlar üzerinden gerçekleştirilen dijital savaşları ele almıştır. Dijital müzik çalardaki savaşı kazanan Apple; yeni bir alanda savaşa girerek, bu kez rakiplerini -Microsoft, Google, Android, RIM vd.- dokunmatik tuşları olan geniş ekranlı iPod, devrimci bir cep telefonu ve internet iletişim cihazından oluşan tek bir ürün olarak iPhone adıyla sunduğu akıllı telefonu üzerinden yenilgiye uğratmayı amaçlamıştır. Google'ın ise iPhone'un arama motoru, harita sağlayıcısı, video kaynağı olduğunu belirten Arthur, daha sonra Apple ve Google'ın bu yakın işbirliğinden açık savaş durumuna geçtiğini ortaya koymuştur. Yarışa geç kalan Microsoft'un Windows Mobile cihazlarının hayal kırıklıkları çekmeci olarak görüldüğü ve patent konusunda herkesin iyi silahlandığı savaş ortamında Android, Google ile gerçekleştirdiği işbirliğiyle yükselmiş ve özellikle harita savaşları üzerinden ortaya çıkan rekabet ortamı kızışmaya başlamıştır. Arthur'un (2017: 263) ifadesiyle “Apple nasıl piyasanın tepesini kesip aldıysa, çeşitli üreticilerin farklı Android telefonlarında karınca gibi piyasanın altını dişlemeye başladılar.” Böylece Google'ın yaygın tanınmışlığı üzerine inşa edilen Android, mobil cihazlarda egemen platform haline gelmiştir. Nitekim Arthur çalışmasında, akıllı telefon alanında yapılan savaşta Google ve Android'in kazanan taraf olduklarını,

Apple ile birlikte kötü bir iz süren Microsoft'un ise yeni bir savaş alanına gereksinim duyduklarını detaylandırarak başarılı bir şekilde ortaya koymuştur.

Arthur, dijital ortamda gerçekleştirilen bir diğer savaş konusu olarak, klavyesiz ve taşınabilir bir bilgisayar olan tabletleri ele almıştır. Apple oldukça sessiz bir biçimde, Microsoft'un egemen olduğu kurumsal bilgisayar kullanıcıları piyasasını ele geçirmek için savaşa dâhil olmuş ve "üçüncü kategori" olarak ileri sürdüğü cihazı iPad ile bu amacına büyük ölçüde ulaşmıştır (Arthur, 2017: 315). Microsoft içinde ise tablet tasarımı acı bir savaşın odağı olmuştur. Üreticilerin Android'e yönelmesiyle, üretim yarışında her ne kadar Samsung bir adım önde gitmişse de Apple 2010 yılının sonunda tablet dünyasına bütünüyle egemen olmuş; Samsung, Apple ile dünya çapında sertleşen patent ve hukuk savaşlarına tutuşmuştur. Bu çerçevede Arthur (2017: 323), yatay modelin teoride olması gerektiği kadar sağlıklı görünmediğini, Microsoft'un sistemsal sorunlara sahip olduğunu ve Windows 8'in geç kaldığını, Apple'ın ise egemen olduğu tablet dünyasında sahip olduğu sınırlılıkları nedeniyle bir "oyuncak" olarak satın alındığını ortaya koymuştur. Ayrıca Arthur, tablet kullanım alanlarının yaygınlaştığı örnekleri ortaya koyarak, tabletlerin ortadan kaybolmayacağına işaret etmiştir.

Arthur dijital ortamda adından sık sık söz ettiren bir ülke olarak çalışmasında Çin'e yer vermiş ve Çin'in müzik çalarlar ve akıllı telefonlar için bir montaj üssü olmaktan dünyanın en büyük akıllı telefon işletmesine dönüşümünü ele almıştır. Bu noktada Arthur; Microsoft, Google ve Apple'ın akıllı telefonlar ve daha sonra tabletler için birbiriyle çekişmeye başlayınca söz konusu üç şirket için Çin'in ekonomik durumunun birdenbire odak noktası haline geldiğini belirterek, gerçekleşen dönüşümü ortaya koymuştur. Microsoft'un bakir piyasa Çin'e yönelmesinin Çinli korsanlar tarafından yasadışı yapılan sürümler nedeniyle, Google'ın ise Çin'in sansürcülük ahlakından dolayı hayal kırıklığına uğradığını belirten Arthur, Apple'ın Çin'deki tedarikçilerinin intihar olayları ile gündeme gelmesine rağmen akıllı telefonu iPhone ile statü takıntılı bir topluma sahip olan Çin'de zengin olmayı simgeler hale geldiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla Arthur, Google ve Microsoft'un Çin'e girmeyi denediğini ancak geri püskürtüldüğünü ve saldırıya uğradığını, Apple'ın ise kendi yolunda ilerlemeyi başardığını öne sürmüştür. Zira Apple; ne izinsiz kopyalanıp kullanabilecek bir yazılıma, ne de sansürlenebilecek bir web servisine dayanıyordu. Bunların yerine aslında kapalı kutu olan bir cihaz satıyordu. Bu nedenle Arthur, üç şirketten sadece Apple'ın avantaja sahip olduğunu fakat Çin'de cep telefonu üreten irili

ufaklı şirketlerin -Xiamoni, Lenova, Huawei vd.- çok fazla olmasından dolayı gelecek için Çin piyasasında da yerinin net olmadığını ortaya koymuştur.

1998 yılından başlayarak dijital ortamda gerçekleştirilen savaşlarla ilgili başarılı bir çerçeve sunan Arthur, çalışmasında son olarak 2011 yılında rekabette geline son noktayı ele almıştır. Arthur'un değerlendirmesine göre; Steve Jobs'ın bilgisayar parçalarını monte etmek için ortağıyla kurmuş olduğu, Michael Dell'in 14 yıl önce geleceği olmadığı için kapatmayı önerdiği şirket Apple, bütün şirketlerin en değerlisi olurken, Microsoft; önce aramada sonra dijital müzikte ve sonrasında akıllı telefonlarda yenilgiye uğratıldıktan sonra %40 değer kaybetmiş ve hiçbir alanda lider ya da yenilikçi olmayarak inanılmaz kârlı geçmişine gömülüp kalmıştır. Google ise üç kişilik garaj girişiminde kükreyerek bir web devine dönüşmüştür.

Çalışmanın sonunda Arthur (2017: 365), artık geline noktanın "belirsizlik çağı" olduğunu öne sürmüştür. 1998'de Google şirketleştğinde Microsoft'un Apple'in ve Google'ın tamamen farklı hedefleri varmış gibi görüldüğüne ancak bu tarihten 15 yıl sonra üç şirketinde kendini daha fazla geliştirmesi sonucunda benzerlik gösterdiğine dikkat çeken Arthur, artık geçmişte kesin olan düşüncelerin -yatay model daima başarılı olur- daha az belirgin olmaya başladığını ifade etmiştir. Bu durumda daha belirsiz olan olgu ise üç şirketin bu benzerlikler içerisinde savaşmakta oldukları cephelerin hangisinin daha önemli olacağıdır.

Sonuç olarak, teknoloji ve bilim gazeteciliğinde 25 yıllık tecrübe sahibi olan Charles Arthur'un dijital arenada yapılan savaşları nesnel bir bakış açısı ile eserine yansıtması kitabın çekiciliğini artırmaktadır. Bununla birlikte teknoloji dünyasındaki hızlı değişim-dönüşüm göz önünde bulundurulduğunda ilk yayınlandığı tarih olan 2011'den sonra 2014 yılında güncellenen ancak ilk kez 2017 yılında Türkçeye çevrilen kitabın güncelliğini yitirdiğine dair eleştiriler yapılabilir. Yine de dijital dünyadaki bu hızlı değişim ve dönüşümlerin anlaşılması adına başvurulabilecek ve keyifle okunabilecek kayda değer bir kitaptır. Nitekim kitapta bahsi geçen ve teknoloji devleri olarak görülen Apple, Google ve Microsoft'un rekabet ortamında geliştirmiş oldukları ürünler, teknoloji dünyasında yeni bir dönemi başlatmıştır.

NOVUS ORBIS

Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi
Journal of Politics and International Relations

**Bir İnsan Hakkı Olarak Barış:
İnsan Hakları/Barış İlişkisinin 21. Yüzyıldan Görünümü**

*Peace as a Human Right:
Outlook of the Relationships between Human Rights and Peace from the 21st Century*
Fatma Akkan Güngör & Zehra Aksu

**Ofansif Realizm Bağlamında Kırım'ın İlhakı
Annexation of Crimea in the Context of Offensive Realism**
Oğuzhan Çakır & Ayça Eminoğlu

**Avrupa Birliği'nin Yükselen Güçler Politikası:
BRICS ve MIKTA Ülkelerinin Meydan Okumaları**
*The European Union's Response to Rising Powers:
The Challenges of the BRICS and MIKTA Countries*
Fevzi Kırbaşoğlu & Özgür Tüfekçi

Kitap İncelemesi // Book Review
Dijital Savaşlar: Apple, Google, Microsoft Ve İnternet Savaşları
Charles Arthur
Ayşegül İncesu

Department of
International
Relations

Uluslararası
İlişkiler
Bölümü

Cilt 2 | Sayı 1 | 2020
Volume 2 | Number 1 | 2020